

**UCHWAŁA NR XXXVI/423/2022
RADY MIEJSKIEJ W ZELOWIE**

z dnia 29 kwietnia 2022 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Żelów na lata 2022-2025

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 559, 583) i art. 87. ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 710) Rada Miejska w Żelowie uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się "Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Żelów na lata 2022-2025", stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Żelowa.

§ 3. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego i wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia.

Przewodniczący Rady
Miejskiej w Żelowie

Sylwester Drozdowski

Załącznik do uchwały Nr XXXVI/423/2022
Rady Miejskiej w Zelowie
z dnia 29 kwietnia 2022 r.

**GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY ZELÓW
NA LATA 2022 – 2025**

SPIS TREŚCI

1. Spis pojęć
2. Wstęp
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
 - 5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
 - 5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu
6. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
 - 6.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy
 - 6.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy
 - 6.2.1. Charakterystyka gminy
 - 6.2.2. Zarys historii obszaru gminy
 - 6.2.3. Krajobraz kulturowy gminy
 - 6.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony
 - 6.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków
 - 6.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków
 - 6.3.3. Zabytki archeologiczne
 - 6.4. Zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków
 - 6.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy
7. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń
8. Założenia programowe
 - 8.1. Priorytety, kierunki działań i zadania gminnego programu opieki nad zabytkami
9. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami
10. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami
11. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami
12. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków
13. Aneksy
 - 13.1. Wykaz zabytków nieruchomych w Gminie Zelów wpisanych do Rejestru zabytków Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi wraz z ich syntetycznym opisem
 - 13.2. Wykaz zabytków ruchomych w Gminie Zelów wpisanych do Rejestru zabytków Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi
 - 13.3. Wykaz stanowisk archeologicznych w Gminie Zelów
 - 13.4. Wykaz zabytków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Zelów

1. Spis pojęć

Ileokroć w niniejszym programie jest mowa bez bliższego określenia o:

- 1) programie – rozumie się przez to „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Żelów na lata 2022 - 2025”;
- 2) konserwatorze zabytków – rozumie się przez to Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi;
- 3) rejestrze zabytków – rozumie się przez to rejestr zabytków prowadzony przez Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi.

2. Wstęp

Na nasze dziedzictwo składają się dobra kultury oraz dobra natury. Zabytki jako dobra kultury wytworzone w minionych epokach stanowią integralną część tego dziedzictwa. Ich ochrona należy do obowiązków Państwa, co zostało zapisane w art. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Ochrona i konserwacja zabytków jest istotnym elementem polityki kulturowej Państwa. Są one bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej przyczyniającym się do kształtowania przyjaznych warunków życia. Zabytki w swych niematerialnych wartościach są dobrem wspólnym, nad którym pieczę kodyfikuje art. 82 Konstytucji stanowiący: *obowiązkiem Obywatela (...) jest troska o dobro wspólne*. Zachowanie dziedzictwa kulturowego jest działaniem realizowanym w interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa i jego kulturowej identyfikacji.

Nie bez znaczenia pozostaje również wartość materialna zabytków. Państwo realizuje swoje obowiązki względem zabytków między innymi za pośrednictwem organów samorządowych różnego szczebla. W tym względzie władzom gminy przypisana została rola w kierunku ochrony dziedzictwa kulturowego na podległych im terenach.

Celem Programu opracowanego w oparciu o Gminną Ewidencję Zabytków jest stworzenie całościowej strategii ochrony zabytków znajdujących się na terenie Gminy Żelów, realizowanej w 4 - letnim cyklu. Ochrona ta realizowana jest za pomocą optymalnych i dostępnych gminie środków zarówno prawnych (zapisy dotyczące ochrony zabytków w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego), jak i podejmowanych przez gminę działań mających na celu ochronę dziedzictwa kulturowego.

Pierwszym podjętym i zrealizowanym przez gminę działaniem w strategii ochrony zabytków jest opracowanie i aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, która stanowi bazę działania w tym zakresie. Właściwe określenie zasobów zabytkowych, wskazanie obiektów o wysokich wartościach architektonicznych i historycznych, a także świadczących o lokalnej tożsamości kulturowej, jest warunkiem koniecznym i niezbędnym w formułowaniu priorytetów w zakresie ochrony dóbr kultury. Zabytki są bowiem dobrem nie tylko ogólnonarodowym, ale przede wszystkim regionalnym i lokalnym w skali województwa, powiatu i gminy. Są znakami tożsamości społeczeństwa lokalnego, a właściwie wykorzystywane mogą stać się swego rodzaju kołem zamachowym życia gospodarczego oraz promocji miejscowości i regionu.

Niniejszy Program ma na celu:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnienie ochrony zabytków łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;

6) tworzenie warunków współpracy z właścicielami zabytków dla zapewniania ich opieki.

Ponadto celem niniejszego opracowania jest:

- 1) charakterystyka zasobów zabytkowych gminy i ocena stanu ich zachowania;
- 2) charakterystyka struktury własności;
- 3) określenie priorytetów w zakresie ochrony dóbr kultury Gminy Zelów.

Gmina Zelów jest niezwykle ciekawym miejscem na mapie Polski, nazywana „kolebką ekumenizmu”. Stanowi bardzo ciekawe połączenie tradycji z nowoczesnością. Splatanie się wątków historycznych i współczesnych, gdzie we wspólnym budowaniu lokalnej społeczności spotkali się Polacy, Czesi, Żydzi i Niemcy czyni z Zelowa i okolic miejsce, w którym każdy może znaleźć to, czego szuka. Turyści odkryć mogą uroki zabytków i zażyć odpoczynku, przedsiębiorcy odnajdą dobre miejsce na inwestowanie.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami są przepisy wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2021 poz. 710, z późn. zm.). Zapis w ustawie mówi jasno, że zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Program ma na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego, dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program jest potem ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu zarząd województwa, powiatu i gminy (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Obowiązek ochrony i opieki nad zabytkami nakładają na samorządy trzy poniższe ustawy:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
2. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1372 z późn. zm.);
3. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 710 z późn. zm.).

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej - ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa narodowego w Polsce (art. 5), stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (art. 6 ust. 1), wskazuje, że ochrona środowiska (w tym zabytków) jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela (art. 86).

W ustawie o samorządzie gminnym zostały określone zadania własne gminy. Art. 7 ust. 1, punkt 9 nakłada na gminę zadania, które obejmują sprawy w zakresie kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce, określa politykę zarządzania zabytkami oraz wyznacza główne zadania państwa oraz obywateli. Ustawa określa obowiązki Burmistrza odnoszące się do kwestii dotyczącej zabytków na terenie gminy.

Ustawa ta nakłada na organy samorządowe obowiązek:

- 1) uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- 2) prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków;
- 3) przekazywania wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w terminie nie dłuższym niż 3 dni przyjęte zawiadomienie o odkryciu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem lub zabytkiem archeologicznym;
- 4) sporządzania na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami.

Dodatkowe uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawierają m.in.:

1. ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2021 r. poz. 741 z późn. zm.);
2. ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2020 r. poz. 1333 z późn. zm.);
3. ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2020 r. poz. 1219 z późn. zm.);
4. ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2021 r. poz. 1098 z późn. zm.);
5. ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2020 r. poz. 1990 z późn. zm.);
6. ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194 z późn. zm.);
7. ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2020 r. poz. 1057 z późn. zm.).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zawierają:

1. ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz.U. 2020 poz. 902, z późn. zm.),
2. ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz.U. 2019 poz. 1479, ze zm.).

Ustawa o muzeach zawiera zapisy o przechowywaniu, zabezpieczaniu i udostępnianiu zabytków. Mówi ona, iż Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określa, w drodze rozporządzenia, zakres, formy i sposób ewidencjonowania zabytków w muzeach.

W rozumieniu ustawy o bibliotekach biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy, które zawiera:

1. ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz.U. 2020 poz. 164, z późn. zm.)

Ustawa ta mówi, że narodowy zasób archiwalny służy nauce, kulturze, gospodarce narodowej oraz potrzebom obywateli. Nadzór nad narodowym zasobem archiwalnym sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego za pośrednictwem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych.

Akty wykonawcze:

1. Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 30, poz. 259),
2. Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 roku Nr 71, poz. 650),
3. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 75, poz. 706),
4. Rozporządzenie Ministra Kultury z 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 roku Nr 102, poz. 1066),
5. Rozporządzenie Ministra Kultury z 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz.U. 2020 poz. 1901),
6. Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 roku Nr 212. poz. 2153),
7. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wywozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2011 roku Nr 50, poz.256).
8. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 roku Nr 89, poz. 510),
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2021 poz. 56),
10. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2021 poz. 81).

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Zelów na lata 2022-2025, jest spójny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w dokumentach poniżej:

1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. Głównym celem Krajowego Programu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. W okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe podzielone na kierunki działania i wyszczególnione zadania, tj.:

Cel szczegółowy 1: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego”, podzielony na kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.

Zadania:

- Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.
- Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym.
- Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach.
- Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

Zadania:

- Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich.
- Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.
- Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.
- Powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

Cel szczegółowy 2: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami”, podzielony na kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Zadania:

- Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

Zadania:

- Podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

Cel szczegółowy 3: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa”, podzielony na kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości.

Zadania:

- Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.
 - Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Zadania:

- Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

2. Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030

Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030 została przyjęta Uchwałą Nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego. W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej. Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich,
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

3. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 została przyjęta uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. Stanowi kontynuację i aktualizację przyjętej uchwałą nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020.

Głównym celem niniejszej strategii jest zatem wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- Obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie;
Obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie;
Obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

5.2 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Żelów na lata 2022-2025 wykazuje spójność zarówno z programami o charakterze wojewódzkim i powiatowym, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

1. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2020-2023 został przyjęty przez Sejmik Województwa Łódzkiego uchwałą nr XXI/352/20 z dnia 23 grudnia 2020 r.

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami, pojmowana jako dążenie do zachowania kompletności, integralności i autentyczności zasobu dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego) realizowana w regionie przez jednostki administracji publicznej na różnych szczeblach zarządzania, we współpracy z instytucjami sektora kultury i nauki oraz podmiotami indywidualnymi, jest zadaniem ciągłym, opartym na wielopłaszczyznowych powiązaniach i uwarunkowaniach: kulturowych, prawnych, społecznych i gospodarczych. Istotą skuteczności podejmowanych w tej sferze działań jest zachowanie ciągłości prowadzonej polityki i stopień jej zintegrowania na poszczególnych poziomach. W długofalowej perspektywie wizja odzwierciedla pożądaną stan województwa pod względem zachowania i właściwego wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego, a jego osiągnięciu ma sprzyjać realizacja założonych celów operacyjnych, tj.: 1. Atrakcyjność krajobrazu kulturowego 2. Zintegrowany system zarządzania dziedzictwem kulturowym 3. Tożsamość wielokulturowa regionu. Aktualna pozostaje zatem wizja rozwoju nakreślona w poprzedniej edycji Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2016-2019, która brzmi: Region wyróżniający się różnorodnością walorów dziedzictwa kulturowego i spuścizny dziejowej, stanowiących podstawę wielokulturowej tożsamości województwa.

W obliczu tak nakreślonej wizji nie zmienia się również w istotny sposób formuła celu strategicznego, określonego jako: Zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa kulturowego regionu jako istotnej części spuścizny dziejowej. Mając na względzie specyfikę zasobu regionalnego dziedzictwa kulturowego (w szczególności tradycje wielokulturowe, zabytki przemysłowe, historyczne ośrodki, budownictwo drewniane, folklor), jego niezadawalający wciąż stan zachowania oraz zidentyfikowane deficyty w sferze badań i dokumentacji, a także dostępne narzędzia sprawowania ochrony i opieki - w bieżącej edycji Programu przewiduje się kontynuację (w nieco zmodyfikowanej formule) celów operacyjnych i większości przypisanych im działań i zadań. Szczególny nacisk, poprzez uzupełnienie katalogu działań i zadań, położono na krajobrazowy kontekst ochrony zabytków oraz aspekt dotyczący badań i dokumentacji dziedzictwa kulturowego, a także konieczność wzmacniania instytucji działających na rzecz dziedzictwa kulturowego (w tym instytucji i organizacji sektora kultury) i kreowania marki Łódzkie poprzez produkty związane z dziedzictwem kulturowym (w tym m.in. aktywizację lokalnych społeczności na rzecz opieki nad zabytkami i zwiększania atrakcyjności zabytków).

Działania WPOnZ:

- Tworzenie uwarunkowań dla skutecznej ochrony dziedzictwa kulturowego;
- Poprawa stanu zachowania zabytków;

- Tworzenie i udostępnianie cyfrowych baz danych oraz zasobów;
- Wzmacnianie instytucji działających na rzecz dziedzictwa kulturowego;
- Poprawa bezpieczeństwa i dostępności zabytków ruchomych;
- Kreowanie marki Łódzkie poprzez produkty związane z dziedzictwem kulturowym;
- Edukacja kulturowa i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym.

2. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 została przyjęta uchwałą Nr XXXI/414/21 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 6 maja 2021 r.

Strategia rozwoju województwa jest najważniejszym dokumentem samorządu województwa określającym wizję i cele polityki regionalnej w wymiarze gospodarczym, społecznym i przestrzennym oraz działania niezbędne do ich osiągnięcia. Jest odpowiedzią władz województwa na zmieniające się uwarunkowania i wyzwania, przedstawia spójny plan powiązanych i przemyślanych działań w perspektywie najbliższej dekady, stanowiący punkt wyjścia do szerokiej współpracy, której efektem będzie podniesienie jakości życia mieszkańców województwa łódzkiego.

W Strategii wyróżniono trzy cele strategiczne wraz z przypisanymi do nich celami operacyjnymi oraz cel horyzontalny. Cele strategiczne powiązane są z konkretnymi sferami.

- I. Sfera gospodarcza – Cel strategiczny: Nowoczesna i konkurencyjna gospodarka. W odniesieniu do tego celu wskazano cztery cele operacyjne:
 1. Zwiększenie potencjału badawczego i innowacyjnego;
 2. Podnoszenie jakości kapitału ludzkiego;
 3. Wsparcie rozwoju MŚP;
 4. Rozwój sektora rolnego i zwiększenie jego konkurencyjności.
- II. Sfera społeczna – Cel strategiczny: Obywatelskie społeczeństwo równych szans. Tutaj znaleźć można trzy cele operacyjne:
 1. Rozwój kapitału społecznego;
 2. Poprawa stanu zdrowia mieszkańców;
 3. Ograniczenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego.
- III. Sfera przestrzenna – Cel strategiczny: Atrakcyjna i dostępna przestrzeń. Przypisano do tego celu strategicznego aż sześć celów operacyjnych:
 1. Adaptacja do zmian klimatu i poprawa jakości zasobów środowiska;
 2. Ochrona i kształtowanie krajobrazu;
 3. Zwiększenie dostępności transportowej;
 4. Nowoczesna energetyka w województwie;
 5. Racjonalizacja gospodarki odpadami;
 6. Zwiększenie dostępności do usług teleinformatycznych.

Natomiast celem horyzontalnym jest „Efektywnie i odpowiedzialnie zarządzane województwo”.

3. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego 2030+

Obecnie obowiązujący Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego 2030+ został przyjęty uchwałą nr LV/679/18 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 28 sierpnia 2018 r. Plan określa cele i kierunki rozwoju przestrzennego regionu. Realizację zapewniają projekty finansowane ze

środków własnych samorządu województwa, samorządów lokalnych, budżetu państwa oraz funduszy Unii Europejskiej.

Podstawowym Źródłem finansowania jest Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego.

Na obszarze województwa znajdują się liczne zabytki, które świadczą o jego bogatej historii, zaczynając od najdawniejszych śladów osadnictwa po dobra kultury współczesnej. Województwo łódzkie jest obszarem zróżnicowanym pod względem historycznych tradycji oraz materialnej i niematerialnej spuścizny kulturowej i obejmuje swoim zasięgiem kilka historycznych jednostek administracyjnych tzw. Polski Środkowej.

W Planie wskazano między innymi, że elementami, istotnymi dla rozwoju województwa w długiej perspektywie, są jego walory przyrodnicze, kulturowe i turystyczne. Zakłada się, że ich ochrona, racjonalne wykorzystanie i podniesienie jakości wpłyną na kształtowanie wizerunku województwa jako regionu atrakcyjnego do życia. W zakresie powiązań przyrodniczych szczególną rolę odgrywać będzie stworzony spójny system obszarów chronionych województwa, oparty na istniejących i projektowanych formach ochrony przyrody oraz wpisujący się w krajowy system ekologiczny. Będzie on również uwzględniać system korytarzy ekologicznych oraz zapewnia ochronę różnorodności biologicznej i krajobrazowej przestrzeni. Szczególnie istotna dla kształtowania i zachowania tradycji regionalnej jest ochrona materialnych oraz niematerialnych zasobów kulturowych województwa. W tym celu zakłada się m.in. kształtowanie sieci unikatowych ośrodków historycznych oraz objęcie ochroną najcenniejszych obiektów i obszarów województwa w formie pomników historii i parków kulturowych. Zakłada się także, że wybitne dzieła i dorobek współcześnie żyjących zostaną objęte formą ochrony poprzez uznanie za dobra kultury współczesnej. Działania te, w powiązaniu z rozwojem różnych form turystyki i stworzeniem systemu szlaków turystycznych, wpłyną bezpośrednio na wzrost atrakcyjności turystycznej województwa oraz przyczynią się do kształtowania rozpoznawalnej marki turystycznej regionu.

Dla strefy działania dziedzictwo kulturowe, opracowano następujące cele i kierunki działań:

Cel szczegółowy V. Region o dobrze zachowanym dziedzictwie kulturowym.

Kierunki rozwoju przestrzennego:

V. 1. Zachowanie materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

V. 2. Zachowanie niematerialnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

Dla strefy działania turystyka i rekreacja, opracowano następujące cele i kierunki działań:

Cel szczegółowy VI. Region o wysokiej atrakcyjności turystycznej.

Kierunki rozwoju przestrzennego:

VI. 1. Rozwój różnorodnych form turystyki w obszarach i ośrodkach recepcji turystycznej.

VI. 2. Rozwój systemu szlaków turystycznych wykorzystujących walory przyrodnicze i zasoby dziedzictwa kulturowego zgodnie z trendami na rynku odbiorców.

VI. 3. Budowanie rozpoznawalnej marki turystycznej.

Dla strefy działania krajobraz i ład przestrzenny, opracowano następujące cele i kierunki działań:

Cel szczegółowy VII. Region o krajobrazie wysokiej jakości.

Kierunki rozwoju przestrzennego:

VII. 1. Ochrona i wzmacnianie walorów krajobrazu przyrodniczego.

VII. 2. Ochrona i wzmacnianie walorów krajobrazu kulturowego.

VII. 3. Kształtowanie ładu przestrzennego w krajobrazie.

4. Strategia Rozwoju Powiatu Belchatowskiego na lata 2015–2020 (brak aktualizacji)

Strategia Rozwoju Powiatu Belchatowskiego na lata 2015 - 2020 została opracowana w 2015 r.

Strategia rozwoju powiatu jest najbardziej istotnym dokumentem samorządu powiatowego - ogólnym programem działań podejmowanych w powiecie, przy wykorzystaniu posiadanych zasobów zmierzających do osiągnięcia założonych celów. W rozdziale 2 Strategii dokonana została analiza stanu obecnego, wskazująca na istnienie wielu godnych uwagi obiektów w powiecie bełchatowskim. Szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego mają działania wyodrębnione w przeprowadzonej analizie strategicznej powiatu w obszarze problematyki społecznej. To właśnie ona zakłada rewitalizację obiektów sektora usług publicznych.

5. Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Bełchatowskiego na lata 2021-2024

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Bełchatowskiego na lata 2021-2024 został przyjęty uchwałą nr XLI/239/2021 Rady Powiatu w Bełchatowie z dnia 20 grudnia 2021 r.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami jako dokument o charakterze strategicznym stanowi podstawę dla określenia – w perspektywie czterech lat – zasadniczych kierunków działań i zadań mających na celu przyczynić się do zachowania lokalnego środowiska kulturowego, a także w miarę możliwości poprawy jego stanu. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych przedsięwzięć dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Stanowi podwalinę współpracy między samorządem powiatowym, samorządami gminnymi, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Współpraca ta, prowadzona dotychczas oraz rozwijana w kolejnych latach, powinna przynieść lokalnej społeczności wymierne korzyści – zachowanie naszego dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń. Program ma określić swego rodzaju stan idealny, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami: wskazywać konieczne do wykonania zadania i sugerować sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych założeń organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Główną ideą Programu jest wytyczenie dróg pozwalających osiągnąć odczuwalną i akceptowaną społecznie poprawę w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie powiatu bełchatowskiego. Niezwykle ważnym jest, aby działania czynione w tych kierunkach były wykonywane przy czynnym i świadomym współdziałaniu społeczności lokalnej. Obowiązkiem samorządu powiatu jest z kolei podnoszenie świadomości społecznej w zakresie opieki nad zabytkami oraz efektywne usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki, jak również tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

6. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

6.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

1. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Gminy Żelów

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Gminy Żelów został opracowany w 2021 r. i jest aktualizowany na bieżąco. Został przyjęty Zarządzeniem Nr 47.2021 Burmistrza Żelowa z dnia 8 lipca 2021 r.

Plan został wykonany zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających,

ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

2. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Zelów (MPZP)

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Zelów został przyjęty Uchwałą Nr XXII/142/2004 Rady Miejskiej w Zelowie z dnia 20 maja 2004 roku.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Rozdział II § 8 pkt 11 MPZP określa zasady ochrony w zakresie środowiska kulturowego. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Zelów ustala również poszczególne strefy ochrony:

- 1) strefa obserwacji archeologicznej;
- 2) strefa ochrony konserwatorskiej „E”;
- 3) strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej „A”;
- 4) strefa częściowej ochrony konserwatorskiej „B”.

3. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Zelów

Rada Miejska w Zelowie przyjęła Uchwałą Nr XIII/120/99 z dnia 30 września 1999 r. „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Zelów”, w którym określono główne cele i kierunki rozwoju przestrzennego oraz zasady prowadzenia polityki przestrzennej gminy. Obecnie obowiązujące Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Zelów zostało przyjęte Uchwałą Nr XV/151/2016 Rady Miejskiej w Zelowie z dnia 11 marca 2016 r.

W Studium omówiono obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

W Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Żelów określono następujące warunki w zakresie ochrony dóbr kultury i krajobrazu kulturowego:

1. W celu ochrony dóbr kultury i walorów krajobrazu kulturowego w Studium wyznaczono następujące strefy:

- 1) strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej „A”,
- 2) strefy ochrony układu przestrzennego „B”,
- 3) strefy ochrony konserwatorskiej „E” ,
- 4) strefy ochrony stanowisk archeologicznych „W”,
- 5) strefy obserwacji archeologicznej „OW”.

4. Strategia Rozwoju Gminy Żelów na lata 2021-2027

Strategia Rozwoju Gminy Żelów na lata 2021-2027 została przyjęta uchwałą Nr XXIII/273/21 Rady Miejskiej w Żelowie z dnia 9 marca 2021 r.

Podstawową ideą kierującą procesem opracowywania Strategii Rozwoju Gminy Żelów była potrzeba stworzenia kompleksowego dokumentu wyznaczającego cele, kierunki i sposoby działania, będącego reakcją na otoczenie w sytuacji szybko zachodzących zmian. Kluczowe było także opracowanie wskazanego dokumentu przy udziale społeczności lokalnej. Strategia zawiera zintegrowane, strategiczne działania zaplanowane do realizacji na obszarze Gminy Żelów w latach 2021 – 2027. U podstaw opracowania Strategii leżała potrzeba stworzenia dokumentu spójnego z podobnymi dokumentami strategicznymi obowiązującymi na wyższych szczeblach podziału terytorialnego. Tworzenie Strategii Rozwoju Gminy Żelów wpisuje się w dokumenty strategiczne zarówno na poziomie regionalnym, jak i krajowym, a przede wszystkim jest zgodna ze Strategią Rozwoju Województwa Łódzkiego do roku 2030.

Proponowane w Strategii cele i zadania służące ich realizacji, obejmują wszystkie sfery życia i funkcjonowania Gminy. W pracach nad Strategią wyodrębnione zostały trzy obszary: społeczny, infrastruktury i środowiska, gospodarki i promocji gminy.

Do każdego z 3 obszarów zostały opracowane cele strategiczne stanowiące uszczegółowienie wizji. Cele określają rezultaty o zasadniczym znaczeniu w długiej perspektywie czasu oraz kierunkują działania na rzecz rozwoju Gminy Żelów. Cele strategiczne związane są z decyzjami dotyczącymi utrzymania lub zmiany wykorzystania zasobów Gminy.

W Strategii opracowano następujące cele strategiczne dla poszczególnych obszarów:

- Obszar społeczny: Cel strategiczny 1: Zwiększenie atrakcyjności warunków życia na terenie Gminy Żelów dla mieszkańców i osób osiedlających się.

- Obszar infrastruktury i środowiska: Cel strategiczny 2: Wysoki stopień rozwinięcia infrastruktury technicznej w Gminie Żelów przy jednoczesnym zachowaniu integracji przestrzennej oraz zasobów naturalnych.

- Obszar gospodarki i promocji Gminy: Cel strategiczny 3: Wysoki stopień wykorzystania potencjału gospodarczego gminy.

Celom strategicznym zostały przyporządkowane cele operacyjne dla realizacji, których określone zostały zadania realizacyjne. Zostały one szczegółowo opisane w niniejszej strategii.

Strategia Rozwoju Gminy Żelów na lata 2021-2027, w jednej ze swoich części – Części I, zawiera fotografie i opisy najcenniejszych zabytków znajdujących się na terenie gminy.

6.2 Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.2.1 Charakterystyka gminy

Gmina Żelów położona jest w centralno-południowej części województwa łódzkiego. W strukturze samorządowej znajduje się w powiecie bełchatowskim, w jego północno-zachodniej części. Od północy sąsiaduje z gminą Dłutów, od wschodu z gminami Drużbice i Bełchatów, od południa z gminami Kluki i Szczerców oraz od zachodu z gminami Widawa, Sędziejowice i Buczek.

Gmina Żelów zajmuje powierzchnię 16821 ha i zamieszkiwana jest przez ok. 14,6 tys. mieszkańców. Jest jedną z większych gmin pod względem powierzchni w województwie łódzkim. Swym zasięgiem obejmuje 35 sołectw i 63 miejscowości. Obszar gminy Żelów znajduje się na szlaku drogi międzyregionalnej [nr 12] relacji Sieradz - Piotrków Trybunalski - Lublin, drogi wojewódzkiej [nr 483] łączącej miasta Łask - Szczerców - Częstochowę oraz na szlaku drogi wojewódzkiej [nr 484] relacji Łask - Buczek - Żelów - Bełchatów - Kamieńsk. Ta ostatnia przebiega przez centrum miasta Żelowa i łączy go z drogą A1. Gmina posiada dobre połączenia komunikacyjne szczególnie z pobliskimi miastami - Łodzią (odległość 50 km), Łaskiem (odległość 15 km) i Bełchatowem (odległość 15 km).

Większość obszaru gminy ma charakter równiny porozcinanej rozległymi, szerokimi dolinami o długich, łagodnych stokach i płaskich dnach. Na obszarze gminy dominują utwory lodowcowe wykształcone w postaci glin zwałowych oraz osadów piaszczystych i piaszczysto-żwirowych. Występują one w formie płatów utworów lodowych i wodno-ładowych, moreny dennej oraz w wydmach. Powierzchnia terenu gminy jest stosunkowo mało urozmaicona. Maksymalne wysokości dochodzą do 213 m.n.p.m. i występują we wschodniej części gminy (we wsi Ostoja). Urozmaiceniem rzeźby są wały wydymowe nadające krajobrazowi wrażenie pagórkowatości. Dziś już utrwalone lasem stanowią w wielu miejscach kulminację terenu. Ich wysokość dochodzi do 15 metrów a stoki wydym towarzyszą dolinom rzek Pilsia, Chrzastawki, Kiełbaski i Grabi. Rzeka Pilsia - bierze początek tuż za granicą gminy Żelów na terenie gminy Drużbice. Do miejscowości Bujny płynie szeroką, płaską doliną o kierunku równoleżnikowym. Koryto rzeki jest wąskie i uregulowane. Za Bujnami rzeka skręca na południowy-zachód. W tym rejonie znajduje się niewielki zbiornik retencyjny "Patyki" (pow. 5,5 ha). Dolina jest tu znacznie węższa i głębsza, a sąsiadujący kompleks wydymy porośnięty lasem podnosi atrakcyjność krajobrazową tego rejonu.

6.2.2 Zarys historii obszaru gminy

Początek miastu Żelów dała osada założona w XIII w. Pierwotnie nosiła ona nazwę Szelyów, a następnie Zeliów. Pierwsza odnosząca się do niej wzmianka historyczna sięga 1402 r. i pochodzi z księgi "Liber Beneficiorum" Jana Łaskiego. Do końca XVIII w. Żelów był typową wsią szlachecką, której mieszkańcy trudnili się uprawą ziemi i hodowlą. Źródła historyczne podają, iż w 1802 roku majątek Żelów, będący wówczas własnością Józefa Świdzińskiego, został zakupiony przez przybyłych z Kępna do Polski Czechów, chroniących się przed prześladowaniami religijnymi w Czechach. Zasadźcą Żelowa był Aleksander Prozelin. Zapoczątkowali oni na tym terenie funkcjonujący do dziś przemysł włókienniczy, zajmując się głównie rękodzielnictwem tkackim. Warsztaty żelowskie wyspecjalizowały się m.in. w produkcji satyny, kretonu oraz dekoracyjnych pluszów - wykonywanych z bawełnianej osnowy i wełnianego wątku. Osadnicy zorganizowani w gminę Braci Czeskich zbudowali w 1802 roku własny kościół i szkołę. W ciągu półtora wieku Żelów stał się ośrodkiem o wszystkich cechach miejskich.

Przez dłuższy okres czasu "zelowscy" Czesi pełnili w osadzie dominującą rolę, jednak po zakończeniu I wojny światowej i utworzeniu Czechosłowacji zaczęli opuszczać Polskę i wracać do ojczyzny. Po dużej migracji Czechów, w okresie międzywojennym, zaczęli pojawiać się w Zelowie Polacy, Niemcy oraz Żydzi. Jedną z charakterystycznych cech Zelowa, szczególnie w tym okresie, był rozwój różnych wyznań religijnych. Każda narodowość kultywowała własną religię, a wśród nich najliczniejszą była parafia ewangelicko-reformowana. W okresie międzywojennym wzrósł znacznie potencjał gospodarczy miasta. Powstało wówczas wiele fabryk włókienniczych m.in. K. Rajcherta w Herbertowie.

Po II wojnie światowej liczba Czechów znacznie zmalała. Wyjechała również duża część Niemców. Na ich miejsce i na miejsce wymordowanych przez okupanta Żydów przybyli Polacy z okolicznych wsi. Przestały wówczas egzystować: Wolny Kościół Ewangelicko-Reformowany, Metodyści, Bracia Czescy i Morawscy oraz wyznanie mojżeszowe. Do chwili obecnej kultywowane w Zelowie są cztery wyznania: rzymskokatolickie, ewangelicko-reformowane, chrześcijan baptystów i ewangelicko-augsburskie.

W okresie powojennym zmieniła się również sytuacja gospodarcza miasta. W czerwcu 1949 roku na bazie prywatnych zakładów włókienniczych utworzono Zelowskie Zakłady Przemysłu Bawełnianego "Fonar", które stały się największym przedsiębiorstwem produkcyjnym w mieście. Nie sprostały one jednak regułom gospodarki rynkowej, rozwijającej się na początku lat 90-tych i po ogłoszeniu upadłości, zostały zlikwidowane. Majątek po upadłych zakładach przejęli prywatni inwestorzy, rozwijając m.in. produkcję tkanin bawełnianych i materiałów opatrunkowych. W 1954 roku Zelów otrzymał prawa osiedla, a trzy lata później (1957) prawa miejskie. W 1976 roku miasto i gmina zostały połączone w jedną jednostkę administracyjną, a od 1990 roku tworzą jedną wspólnotę samorządową.

6.2.3 Krajobraz kulturowy gminy

Dziedzictwo kulturowe jest pojęciem, które obejmuje coraz szerszy zakres. Przejawy dziedzictwa kulturowego można podzielić na dziedzictwo materialne, na które składają się zabytki nieruchome (np. architektura, układy urbanistyczne) i ruchome (np. dzieła sztuki, narzędzia) oraz dziedzictwo niematerialne (np. kulinaria, gwara). Dziedzictwo kulturowe jest zazwyczaj wysoko wartościowane, uznawane za godne ochrony oraz przekazania następnym pokoleniom. Dzięki takiej definicji dziedzictwo kulturowe Gminy Zelów rozumieć można bardzo szeroko – zaliczyć można do niego zarówno dziedzictwo materialne (np. architektura sakralna), jak i niematerialne (tradycyjne potrawy, kultywowane obrzędy, zwyczaje przekazywane z pokolenia na pokolenie itp.).

Bardzo istotnym aspektem potencjału kulturowego Gminy Zelów jest jej historia.

Kultura i jej upowszechnianie zajmuje ważne miejsce w życiu społecznym Zelowa. Odpowiedzialne są za to placówki i instytucje kultury, m.in. Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy Zelów, Dom Kultury w Zelowie.

Dom Kultury i Biblioteka Publiczna organizują zespołowe uczestnictwo w kulturze, różnorodne formy edukacji kulturalnej, imprezy kulturalne itp. Dom Kultury prowadzi galerię artystyczną Collage, w której co roku odbywają się liczne wernisaże, wystawy. Prezentowane są prace malarskie, rzeźbiarskie, fotograficzne, tkaniny artystycznej, szkła artystycznego. Ponadto galeria przygotowuje ekspozycje okolicznościowe i edukacyjne. W galerii odbywają się także spotkania w ramach Zelowskiego Salonu Literackiego, gdzie prezentowani są twórcy i twórczość literacka regionu. Biblioteka, podobnie jak Dom Kultury, organizuje wystawy i wernisaże, podczas których przedstawiane są prace artystów z terenu naszej gminy, spotkania z twórcami literatury regionu.

Ponadto w Zelowie działa Muzeum – Ośrodek Dokumentacji Dziejów Braci Czeskich oraz Stowarzyszenie Czechów w Polsce. Muzeum mieści się na specjalnie dla potrzeb muzealnych wyremontowanym i przystosowanym poddaszu Kościoła Ewangelicko – Reformowanego w Zelowie, a także w jego zakrystii, która przystosowana została dla potrzeb archiwum, pracowni archiwalnej oraz biblioteki. Muzeum zbiera, konserwuje, przechowuje oraz eksponuje wszelkie ślady kultury duchowej i materialnej oraz zbiera dokumentację do historii dziejów Braci Czeskich. Aktualna działalność muzealna skoncentrowana jest przede wszystkim na organizacji i utrwaleniu postaw merytorycznych, organizowaniu wystaw okresowych i stałych oraz na publikowaniu dotychczasowych badań. Organizowane są lekcje muzealne dla młodzieży szkolnej, jest to okazja do zapoznania się z ideałami czeskiej i polskiej reformacji.

Na terenie Gminy Zelów funkcjonuje zespół „Zelowskie dzwonki”, który jest dumą całego Zelowa. W całym kraju nie ma bowiem drugiego zespołu grającego na dzwonkach ręcznych. Zespół koncertuje w całym kraju i za granicą (m.in. w Czechach) i jest nominowany do licznych nagród.

Miasto Zelów leży na terenie płaskim, otoczone od północy i wschodu niewielkimi kompleksami leśnymi. Zespół urbanistyczny miasta wykształcił się z wiejskiego układu dwóch połączonych uliczek. W XIX w. powstał rynek oraz szachownicowy układ ulic na podstawie dawnych dróg wiejskich prowadzących do Bełchatowa i Łasku. W północno - wschodniej części miasta zlokalizowany jest zespół cmentarny z zabytkowymi nagrobkami. Sylwetka miasta jest rozproszona a dominantę stanowi Kościół Braci Czeskich.

Na terenie Zelowa występuje kilka zespołów zabudowy o zachowanych wartościach kulturowych:

- Zabudowa murowana I, II, III-kondygnacyjna, zwarta o układzie kalenicowym zgrupowanym przy rynku i jego najbliższej okolicy. Budynki wyposażone są najczęściej w przejazdową sień.
- Wolnostojące budynki murowane, najczęściej I-kondygnacyjne występujące przy ulicach: Sienkiewicza, Piotrkowskiej i Kościuszki.
- Zabudowa drewniana Tkaczy z charakterystycznym typem budynku o poddaszu wysuniętym na wspornikowych belkach /ul. Piotrkowska i Kościuszki/.

Układ urbanistyczny wykształcony w XIX w. utrzymał się do dziś bez istotnych zmian, zachowując przy tym pierwotne kierunki dróg wylotowych. Sylweta miasta została zniekształcona nowymi obiektami zakładów przemysłowych. Zachowana zabudowa jest w znacznym procencie w złym stanie technicznym. Szczególnie dotyczy to zabudowy drewnianej.

Historyczne zespoły wiejskie w gminie to:

- Bujny Księżę /1395 rok/,
- Ignaców /XIX w./,
- Kociszew /1255 rok/,
- Kurówek,
- Łobudzice,
- Pożdżenice,
- Wygiełzów.

Zespoły i obiekty sakralne to:

- Kociszew - Kościół parafialny, plebania, dom parafialny, park 2,5 ha,
- Łobudzice - Kościół parafialny, dzwonnica,
- Pożdżenice - Kościół parafialny, dzwonnica,
- Wygiełzów - Kościół parafialny, dzwonnica.

Zespoły i obiekty rezydencjalne to:

- Krześlów - park 2,16 ha, dwór klasycystyczny, oficyny, czworak, spichrz, obora, stodoła, gorzelnia z zabudowaniami,

- Łęki - park 4,7 ha,
- Łobudzice - dwór, park 1,5 ha,
- Przecznia - park 1,5 ha, oficyna,
- Wola Pszczółlecka - dworek myśliwski, park 1,7 ha.

Zabytki techniki to:

- Dąbrowa - wiatrak "Kozłak" drewniany 1864 rok,
- Fraszka - młyn wodny zbożowy, drewniany 1925 rok,
- Jamborek - młyn wodny zbożowy nad odnogą Grabii, drewniany z 1920 roku,
- Kuźnica - młyn wodny zbożowy na rzece Grabii, drewniany z 1948 roku.

Zabytki cmentarne to:

- Kociszew,
- Łobudzice,
- Wygielzów.

Na terenie gminy zlokalizowano 186 stanowisk archeologicznych. Stanowią je osady, ślady osadnicze, cmentarzyska, dwór, obozowiska.

Na obszarze gminy dominują znaleziska nowożytnie. Występuje znaczne zagęszczenie znalezisk z epoki kamienia, w tym z mezolitu. Reprezentowana jest też pewna ilość znalezisk kultury łużyckiej i średniowiecznych. Pozostałe okresy pradziejów reprezentowane są skromnie.

Miejsca Pamięci Narodowej to:

- Wygielzów - mogiła lotników polskich poległych we wrześniu 1939 r. - cmentarz parafialny.

Miejsca Pamięci Narodowej na terenie miasta Zelowa:

- Obelisk w miejscu byłego karnego obozu pracy - ul. Żeromskiego,
- Tablica w miejscu byłego karnego obozu pracy - ul. Herbertów 10,
- Mogiła bezimiennych ofiar terroru - cmentarz parafialny,
- Pomnik Tadeusza Kościuszki - Plac Dąbrowskiego.

Zespoły zieleni to:

- Zespół podworski - Dąbrowa nr 30 - szczątki parku - dawny dwór,
- Zespół podworski - Krześlów - dwór murowany z 1 ćw. XIX w. - rządcówka - poł. XIX w. - budynek dworski - park z 2 poł. XIX w.,
- Łęki - zespół podworski - dwór l. 20-te XIX w. - park - stan szczątkowy,
- Zespół podworski - Przecznia - pozostałość parku z pocz. XIX w. - oficyna z pocz. XX w.

Na cmentarzach znajduje się wiele starych pomników nagrobnych, które mogą zostać uznane za zabytki sztuki sepulkralnej. Na terenie gminy znajdują się liczne stare kapliczki i krzyże przydrożne.

Poniżej przedstawiono krótką charakterystykę obiektów z terenu Gminy Zelów, które należą do jednych z najcenniejszych i najbardziej znanych zabytków gminy.

Kościół parafialny p.w. św. Teodora Męczennika w Kociszewie

Kościół parafialny p.w. św. Teodora Męczennika w Kociszewie zbudowany jest z bali drewnianych o konstrukcji zrębowej, obustronnie oszalowany, przykryty dachem dwuspadowym, który nad prezbiterium jest niższy, zamknięty namiotowo. W bryle budowli wyraźnie wyodrębniono 3 części: zachodnią - mieszczącą kruchtę, nad którą znajduje się chór muzyczny wsparty na słupach drewnianych, szerszą od niej nawę główną i węższe prezbiterium, zamknięte wielobocznie. Od północy do prezbiterium przylega niższa zakrystia. Pierwotnie na miejscu obecnego kościoła została wzniesiona kaplica drewniana na cześć NMP Wniebowziętej, a także na cześć świętych patronów Szczepana i Zofii. Jej fundatorem był Rościśław Walewski. Budowlę przebudował i ozdobił jego syn Stefan. Kaplicę wyposażała żona Stefana - Zofia z Rokszyców Walewska. Konsekracja kaplicy odbyła się 3 lipca 1661 roku za pozwoleniem prymasa Wacława Leszczyńskiego. Dokonał jej sufragan wrocławski biskup Stanisław Domaniewski, kanonik wrocławski i wolborski, sędzia Trybunału Koronnego.

W znajdującym się wówczas w kaplicy ołtarzu pierwotnie umieszczono święte relikwie męczenników i dziewic: Chryzanta, Witalisa, Aleksandra, Placydy, Innocentego, Maksyma, Konkordy, Wincentego, Waleriana i Anastazji. 9 listopada 1663 roku uroczystie wprowadzono do kościoła relikwie św. Teodora Męczennika. Ciekawa jest droga pozyskania tych relikwii dla kościoła w Kociszewie. 20 sierpnia 1647 roku w Rzymie Karol Montio, z rozkazu papieża Innocentego X, uzyskał je od Aleksandra Victricio i w 1662 roku przekazał Urbanowi Ubaldini, wówczas przełożonemu Towarzystwa Jezusowego w Polsce. Od niego relikwie otrzymała w 1663 roku Zofia Walewska - fundatorka kościoła w Kociszewie. 9 czerwca 1663 roku we wsi Kamionki relikwie zostały zrewidowane i aprobowane do uroczystego wprowadzenia do kociszewskiego kościoła. 9 listopada tego samego roku w dzień św. Teodora do kościoła relikwie wprowadzili ks. Trojan Czarny – proboszcz z Grabna i Mateusz Dzieciałkowicz – proboszcz z Widawy. Szczątki męczennika włożono do dwóch relikwiarzy, znajdujących się w retabulum ołtarza głównego.

Po spłonięciu kaplicy miecznik sieradzki Zygmunt Dobek z polecenia Księcia Hr. na Małoszynie i Raczynie Raczyńskiego, arcybiskupa gnieźnieńskiego, administratora diecezji warszawskiej, ufundował nowy kościół prawdopodobnie w roku 1765. Kościół nie jest konsekrowany, tylko w roku 1783 poświęcony. Podobnie jak wcześniejsza kaplica był on kościołem filialnym parafii w Łobudzicach. Dopiero Konsystorz gnieźnieński dekretem z 1789 roku ustanowił go kościołem nowo utworzonej parafii Kociszew.

We wnętrzu kościoła można zobaczyć eklektyczny ołtarz główny pochodzący z 1878 roku, p.w. Matki Boskiej i św. Teodora Męczennika, wykonany z polichromowanego i złożonego drewna. Pośrodku ołtarza we wnęce znajduje się obraz M.B. Częstochowskiej. Na zasłonie obrazu

widniejsze postać św. Teodora. W zwieńczeniu ołtarza możemy ujrzeć tondo ze św. Józefem z Dzieciątkiem. W retabulum ołtarza znajduje się barokowy relikwiarz w kształcie trumny z 1663 roku, na kości św. Teodora Męczennika i puszka na głowę z 2 poł. XVII w. Oprócz ołtarza głównego w kościele znajdują się dwa ołtarze boczne. Starszy z nich - prawy p.w. Najświętszego Serca Jezusowego – rokokowy wykonano po 1765 roku. Ufundowany został przez Zygmunta Dobka do pierwszej kaplicy. Przekształcono go w 2 poł. XIX w. wstawiono wtedy nowe obrazy i ich obramienia. Lewy ołtarz p.w. św. Antoniego Padewskiego powstał po 1878 roku w stylu eklektycznym. Jego środek wypełnia obraz św. Antoniego Padewskiego. W zwieńczeniu znajduje się płaskorzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Z tego samego okresu pochodzą ambona i chrzcielnica. We wnętrzu kościoła można także zobaczyć barokowy portret szlachcica z 2 poł. XVII w., barokową tablicę upamiętniającą konsekrację kościoła w dniu 3.07.1661, drewniany, pozłacany krucyfiks ołtarzowy z 2 poł. XVII w., barokowy obraz św. Agaty Męczennicy.

W otoczeniu kościoła znajduje się klon jawor o obwodzie pnia 340 cm, zaliczony do pomników przyrody.

Kościół parafialny p.w. św. Wawrzyńca i Tomasza w Łobudzicach

Kościół parafialny p.w. św. Wawrzyńca i Tomasza w Łobudzicach to modrzewiowy kościół z 1795 roku. Wybudowany w stylu późnego baroku, na planie krzyża, w którego ramionach umieszczono kaplice, jednonawowy z niższym i węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Orientowany. Prezbiterium przedłużone zostało o pierwotną zakrystię. Od zachodu do kościoła przylega kruchta, od południa po bokach kaplicy znajdują się kruchta i nowa zakrystia. We wschodniej części nawy znajduje się chór muzyczny wsparty na słupach. Kościół kryty jest dachem dwuspadowym. Ściany kościoła wykonano w konstrukcji wieńcowej i oszalowano.

Parafia Łobudzice jest najstarszą na terenie gminy. Erygowana została w 1488 roku przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Zbigniewa Oleśnickiego. W tym samym roku powstał pierwszy drewniany kościół p.w. św. Wawrzyńca. Rozebrano go w 1751 roku. Na jego miejscu postawiono nowy, też drewniany z fundacji starosty żeleniewskiego Władysława Jeżewskiego, właściciela wsi Łobudzice. Po pożarze w 1795 roku, który strawił ówczesną świątynię, kolejny właściciel wsi Kazimierz Krzycki, generał wojsk polskich ufundował nowy, modrzewiowy kościół. W XIX wieku właścicielami dóbr Łobudzice byli Walenty Kobylecki (1833-1842) i Józef Malaszewski (1842-1862). Po upadku powstania listopadowego

Łobudzice stały się wsią rządową. W 1893 roku do południowej ściany prezbiterium kościoła dostawiono zakrystię, a cały kościół odnowiono. W czasie II wojny światowej kościół zamknięto, a proboszcza wywieziono i stracono w Dachau. Zaraz po wojnie kościół odrestaurowano. Znajduje się on w ogólnopolskim spisie sanktuariów maryjnych, a to za przyczyną, pochodzącego z przełomu XVII i XVIII wieku obrazu Matki Boskiej Pocieszenia i Niebieskiej Lekarki słynącej łaskami, który można podziwiać w ołtarzu głównym. Oprócz cudownego obrazu w kościele można obejrzeć dwa ołtarze boczne z pocz. XVII wieku oraz obraz błogosławionej Salomei z końca XVIII wieku.

Kościół parafialny p.w. Nawrócenia św. Pawła i Nawiedzenia NMP w Wygielzowie

Kościół parafialny p.w. Nawrócenia Świętego Pawła i Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny istniał w Wygielzowie już w I połowie XV wieku. Ten nieistniejący obecnie obiekt wystawiono najprawdopodobniej około 1420 roku, a 11 stycznia 1481 roku arcybiskup gnieźnieński Zbigniew Oleśnicki rozstrzygnął spór o prawo patronatu do niego. Niestety, stary obiekt spłonął w II połowie XVIII wieku. Od tego czasu parafia Wygielzowska nazywała się Pożdzenicką, biorąc swą nazwę od kościoła parafialnego w Pożdżenicach. Liczne majątki ziemskie znajdujące się w parafii Pożdzenickiej jak: Wygielzów, Zalesie, Kurów i inne zmieniały często swych właścicieli. Odsprzedawali oni przy każdej takiej zmianie część swych włości ludziom przybyłym z innych miejscowości. W taki sposób tworzyły się gęsto rozsiane osiedla wiejskie. Dla mieszkańców nowo powstałych wiosek stawało się uciążliwym chodzenie do kościoła parafialnego w Pożdżenicach, odległego o 4,5 a nawet 12 km. Ludzie ci czynili starania o wybudowanie kaplicy w centrum terenu parafialnego, w której mogłyby się odprawiać msze i nabożeństwa w niedziele i święta. Starania te zostały uwieńczone sukcesem, bo w 1796 roku we wsi Wygielzów powstała duża drewniana kaplica długości 23,5m i szerokości 8,5m. Kaplicę tę wybudowano przede wszystkim z fundacji Celestyna Gorczyckiego, sędziego ziemskiego sieradzkiego, dziedzica Wygielzowa oraz drobnych ofiar innych wiernych. W niedziele i święta w rannych godzinach ksiądz proboszcz z Pożdżenic odprawiał w niej nabożeństwa. Z uwagi na to, iż Kaplica Wygielzowska znajdowała się w centrum parafii, czyli w najdogodniejszym dla wszystkich miejscu, jak również dlatego, że mieszkańcy Pożdżenic i pobliskich okolic masowo wyprzedawali swe gospodarstwa husytom czeskim, kalwinom i luteranom, zrodziła się myśl przemianowania Kaplicy Wygielzowskiej na kościół parafialny. Nie można dokładnie stwierdzić, kiedy ta zmiana nastąpiła, lecz w oparciu o wzmianki luźnych kronik i zeznania najstarszych ludzi miało to najprawdopodobniej miejsce na rok przed sprowadzeniem do Kościoła Wygielzowskiego wielkiego ołtarza (tj. w roku 1830).

Sto lat później (dokładnie w 1932 roku) staraniem ówczesnego proboszcza Wojciecha Kubisia i dzięki ofiarności parafian, przedłużono nawę kościoła od strony frontowej o 9,5 m i odrestaurowano jego starą część. Wykonano także nową ścianę szczytową i przystawiono kruchtę do nowej części budynku od strony zachodniej. W 1955 roku miała miejsce trzecia poważna odnowa świątyni. Wtedy też kościół pomalowano. W 1973 roku wymieniono pokrycie dachu z gontu na blaszane. W roku 1990 wymieniono podłogę w prezbiterium oraz w zakrystii. W trakcie zrywania starej podłogi z desek modrzewiowych odkryto grobowiec zakończony podwójnym łukiem. Ścianka działowa oddzielała nad nim dwa groby, w których pochowano dwóch księży. Nową podłogę wykonano w ten sam sposób, że uzupełnienia żwirowe zalano betonem, a potem, gdy uzyskał on odpowiednie właściwości, na wylewkę położono deski sosnowe i polakierowano je.

W 1992 odnowiono główny ołtarz, oraz zostały wykonane nowe drzwi i okna. W październiku 1996 roku wymieniono oszalowanie na zewnątrz kościoła od strony wschodniej. Zastosowano szalunki sosnowe, które pokryto środkami owadobójczymi i anty zapalnymi. Umocowano też listwy w celu zakrycia szpar między deskami. Kościół został poddany renowacji. Część dachu wraz z wieżyczką została ponownie pokryta gontem, zaś na pozostałej części znajduje się stara blacha cynkowa. W otoczeniu kościoła znajduje się drewniana dzwonnica w konstrukcji słupowej.

Kościół Ewangelicko - Reformowany (Braci czeskich) w Zelowie

Kościół Ewangelicko- Reformowany (Braci czeskich) w Zelowie zbudowany został w latach 1821-25 kosztem ponad 30 tys. złotych polskich. Większość tej kwoty wyasygnowały władze Królestwa Polskiego, zaś resztę pokryli mieszkańcy Zelowa i okolic narodowości czeskiej.

Kościół ewangelicko-reformowany to pierwsza monumentalna budowla w Zelowie. Został wzniesiony według projektu architekta Zille, posiada klasycystyczny wystrój. Zbudowany na planie prostokąta z kwadratową wieżą od zachodu stanowi dominantę widokową zamykającą ul. Sienkiewicza. Zewnętrzny wystrój kościoła oparty został na wzorcach prowincjonalnego klasycyzmu, charakterystycznego dla I poł. XIX wieku w okręgu łódzkim. Jednoprzestrzenne, kryte płaskim stropem wewnątrz, podzielone jest na nawy drewnianymi emporami, obiegającymi je z trzech stron i wspartymi na kolumnach. Wewnątrz kościoła znajdują się inskrypcje czeskie, a w tym tablice ku czci Jana Husa i Jana Kalwina. Obok kościoła założono cmentarz, na którym do dzisiaj znajdują się nagrobki i pomniki z napisami w języku czeskim. Są wśród nich mogiły niektórych założycieli Zelowa.

Dwór w Krześlowie

Pierwsze informacje o dworze w Krześlowie pochodzą z 1670 roku, zapisy w księgach hipotecznych dotyczących Krześlowa sięgają 1821 r. Pierwotnie był to dwór drewniany, w obecnej formie został wzniesiony prawdopodobnie w 1846 r. przez Wincentego Węsierskiego. Dwór to obiekt murowany, w stylu neoklasycystycznym, zbudowany na planie prostokąta, z centralnym piętrowym ryzalitem, który od strony fasady zawiera czterokolumnowy, wgłębny portyk poprzedzony schodami i dźwigający balkon, a w elewacji tylnej z tarasem. Dwór otoczony jest starodrzewiem, wzniesiony na wyspie, otoczony fosą z mostem. Przed fasadą znajduje się podjazd ujęty parą wolnostojących oficyn. Jest to dwór parterowy, wysoko podpiwniczony z użytkowym poddaszem.

Obecnie dwór jest zdewastowany. Główny wjazd na teren folwarku znajduje się obok dworu. Na terenie folwarku znajduje się obora, spichlerz, gorzelnia oraz budynki gospodarcze. Sam folwark jest zaniedbany, porośnięty trawą.

Gorzelnia powstała ok. 1880 r. Budynek był wielokrotnie przebudowywany i rozbudowywany. Jest murowany z cegły, kryty papą. Około 1922 r. dobudowano komin.

Spichlerz powstał w drugiej połowie XIX w. Jest murowany z cegły, tynkowany, kryty papą. Wewnątrz są dwa poziomy składowania o konstrukcji słupowej. Obiekt na rzucie prostokąta kryty dachem dwuspadowym. Ma dwa wejścia i małe okna na dwóch poziomach.

6.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Formami ochrony zabytków są:

- 1) **Wpis do rejestru zabytków**, który prowadzi wojewódzki konserwator zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa. Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis, w świetle obowiązującej ustawy, może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Takich wniosków nie mogą składać użytkownicy zabytku oraz organy powiatu i gminy. Wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków. Do rejestru można wpisać także otoczenie oraz nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Dla sprawowania skutecznej ochrony zabytków nieruchomych, szczególnie wpisanych do rejestru, wojewódzki konserwator zabytków ma w związku z tym możliwość podejmowania działań ochronnych także w stosunku do terenów położonych wokół zabytków. W stosunku do obiektów objętych prawomocną decyzją o wpisie do rejestru zabytków zachodzi obowiązek uzyskiwania pozwoleń wojewódzkiego konserwatora zabytków na wszelkie prace, które mają wpływ na stan, postać lub sposób wykorzystywania zabytku. Pozwolenia te nie

zwalniają właściciela obiektu od obowiązku uzyskania innych pozwoleń wymaganych prawem, ale brak pozwolenia konserwatorskiego czyni inne uzgodnienia nieskutecznymi.

- 2) **Uznanie za pomnik historii** - Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru zabytków lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Uznanie za pomnik historii ma charakter wyróżnienia w skali zasobu zabytków w kraju, jednocześnie nie niesie za sobą dodatkowych wymogów prawnych, gdyż ochrona wynika z wpisu do rejestru zabytków lub zasad ochrony ustanowionych dla parku kulturowego. Jednak prestiżowy charakter uznania za pomnik historii pociąga za sobą lepsze ścieżki dostępu do funduszy publicznych w przypadku podejmowania działań ochronnych i konserwatorskich. jednocześnie uznanie to obliguje organy administracji publicznej (samorządowej i rządowej) do wzmożonego i rygorystycznego sprawowania nadzoru nad polityką ochronną danego dobra.
- 3) **Utworzenie parku kulturowego** zależy od inicjatywy i decyzji rady gminy. Rada gminy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy. Na obszarze parku kulturowego mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia, dotyczące w szczególności prowadzenia robót budowlanych oraz działalności handlowej, usługowej, przemysłowej i rolniczej, zmiany sposobu użytkowania zabytków nieruchomych, składowania bądź magazynowania odpadów oraz umieszczania tablic, napisów i ogłoszeń reklamowych.
- 4) **Wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa** - Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego. Park kulturowy Utworzenie parku kulturowego zależy od inicjatywy i decyzji rady gminy. Rada gminy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy. Na obszarze parku kulturowego mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia, dotyczące w szczególności prowadzenia robót budowlanych oraz działalności handlowej, usługowej, przemysłowej i rolniczej, zmiany sposobu użytkowania zabytków nieruchomych, składowania bądź magazynowania odpadów oraz umieszczania tablic, napisów i ogłoszeń reklamowych.
- 5) **ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego** albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Gminy Żelów funkcjonują dwie z ww. form, jest to wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

6.3.1 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Gminy Żelów ilość zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi (w tym zespoły obiektów) wynosi łącznie 13. Na terenie miasta jest 1 zabytek, natomiast na terenie gminy jest ich 12.

Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim - rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Wykaz zabytków nieruchomych został przedstawiony w rozdziale 13 niniejszego programu.

6.3.2 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków podlegają ochronie konserwatorskiej wynikającej z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Właściciel lub posiadacz zabytku ruchomego zobowiązany jest między innymi do:

- zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobiegania zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków, - udaremniania niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałania kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę. - kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnienia zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Na obszarze Gminy Żelów występuje 77 zabytków ruchomych, w tym: miasto - 12, gmina – 65, które znajdują się w rejestrze zabytków Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi. Stanowią one wyposażenie i wystrój obiektów sakralnych. Zgrupowane są one w kościołach, w następujących miejscowościach: Pożdżenice, Wygiełzów, Łobudzice, Kociszew, Żelów.

Wykaz zabytków ruchomych znajduje się w rozdziale 13.

6.3.3 Zabytki archeologiczne

Zgodnie z art. 3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Przedmiotem ochrony są zatem nie tylko poszczególne wytwory człowieka, ale i ich kulturowy kontekst - razem tworzą integralną całość w terminologii naukowej zwaną stanowiskiem archeologicznym. Wydzielony wytwór określa się natomiast mianem artefaktu. Stanowiskiem archeologicznym jest obszar występowania archeologicznych zabytków nieruchomych i ruchomych jako spójnej całości, zaś artefaktem jest wydzielony, indywidualny zabytek ruchomy, np. pozyskany w trakcie badań archeologicznych. Wzajemne powiązanie przestrzenne poszczególnych nieruchomych i ruchomych części stanowiska archeologicznego stanowi właściwą, oryginalną i niepowtarzalną substancję zabytku archeologicznego.

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. Na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, prowadząc inwestycje wymagające robót ziemnych, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych, należy przeprowadzić ratownicze badania archeologiczne w zakresie uzgodnionym z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych i niekoniecznie może dokładnie odpowiadać zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Na terenie Gminy Żelów zlokalizowano 186 stanowisk archeologicznych. Stanowią je osady, ślady osadnicze, cmentarzyska, dwór, obozowiska.

Na obszarze gminy dominują znaleziska nowożytnie. Występuje znaczne zagęszczenie znalezisk z epoki kamienia, w tym z mezolitu. Reprezentowana jest też pewna ilość znalezisk kultury łużyckiej i średniowiecznych. Pozostałe okresy pradziejów reprezentowane są skromnie.

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Żelów wyznacza w zakresie ochrony archeologicznej dóbr kulturowych strefy ochrony archeologicznej „W” (obejmujące stanowiska archeologiczne) oraz strefy obserwacji archeologicznej „OW”.

Wykaz stanowisk archeologicznych został przedstawiony w rozdziale 13 niniejszego programu.

6.4 Zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”.

Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

Podstawą do sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest opracowana gminna ewidencja zabytków.

Ogólna ilość zabytków nieruchomych znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Zelów (w tym zespoły obiektów) wynosi 74, w tym: miasto - 29, gmina - 45.

Wykaz zabytków ujętych w ewidencji znajduje się w rozdziale 13.

6.5 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Obszar Gminy Zelów obfituje w zabytki, które wyróżniają ją na tle regionu i są charakterystyczne dla tego obszaru. Do obiektów wartych zobaczenia należą: Kościół parafialny p.w. św. Teodora Męczennika w Kociszewie, Kościół parafialny p.w. św. Wawrzyńca i Tomasza w Łobudzicach, Kościół parafialny p.w. św. Kazimierza i św. Barbary w Pożdżenicach, Kościół parafialny p.w. Nawiedzenia NMP w Wygiełzowie, Kościół ewangelicko – reformowany w Zelowie oraz Dwór w Krześłowie. Należy zaznaczyć, iż obiekty te stanowią własność kościelno-wyznaniową lub prywatną. Wyżej wymienione zabytki zostały opisane w rozdziale 6, punkcie 6.2.3 niniejszego programu.

Na terenie gminy znajduje się również trasa rowerowa, na której znajdują się interesujące obiekty m.in.: młyn parowy, elektrownia i kaszarnia, miejsca pamięci narodowej – pomnik Tadeusza Kościuszki, tablica upamiętniająca miejsce obozu karnego oraz okupację hitlerowską w Zelowie, tablica upamiętniająca wizytę w Zelowie prezydenta Czech Vaclava Havla, zabytkowa szkoła w Kurowie, mogiła lotników WP poległych w 1939 r., zabytkowy zespół rezydencjalny w Kolonii Przecznia, zespół podworski we wsi Łęki oraz zespół rezydencjalny w Krześłowie.

7. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

W Gminie Zelów znajduje się 13 obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz 74 obiekty wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków. W zdecydowanej większości w/w obiekty stanowią własność kościelno-wyznaniową lub prywatną. Własność komunalną lub współwłasność stanowi jedynie kilka kamienic w Zelowie, użytkowanych jako budynki mieszkalne – domy przy ul. Kościuszki 10b i 12, przy Placu Dąbrowskiego 4a, 7, 8, przy ul. Sienkiewicza 13 i ul. Piotrkowskiej 1. Jeden obiekt – cmentarz żydowski stanowi własność państwową.

Wśród wymienionych obiektów zabytkowych w najlepszym stanie są obiekty sakralne, a więc kościoły w Zelowie, Kociszewie, Łobudzicach, Wygiełzowie i Pożdżenicach. W dobrym stanie technicznym są również budynki wykorzystywane jako mieszkalne.

Forma własności, sposób użytkowania i stan zabytków wpisanych do Rejestru zabytków został przedstawiony w rozdziale 13.

Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego została przedstawiona poniżej.

Mocne strony:

- liczne zabytki sakralne,
- występowanie stanowisk archeologicznych,
- zasób zabytków rejestrowych,
- zespoły dworskie i parkowe,
- zasób zabytków ruchomych,

- liczne kapliczki, krzyże przydrożne,
- istniejąca trasa rowerowa,
- działające ośrodki kultury,
- wsparcie finansowe gminy dla przedsięwzięć kulturalnych i edukacyjnych,
- opracowana Gminna ewidencja zabytków.

Słabe strony:

- większość obiektów stanowi własność kościelno-wyznaniową lub prywatną,
- zły stan techniczny większości zespołów dworskich i parkowych,
- ograniczony wpływ gminy na obiekty zabytkowe pozostające w rękach prywatnych,
- małe szanse otrzymania pomocy finansowej ze środków publicznych przez właścicieli prywatnych na utrzymanie zabytków,
- niewielka baza turystyczna i gastronomiczna.

Szanse:

- możliwość wsparcia finansowego na poprawę zabytków i ich ochronę z różnych źródeł, w tym z Unii Europejskiej,
- wzrost roli zabytku jako obiektu turystycznego,
- rozszerzenie bazy turystycznej.

Zagrożenia:

- pogarszający się stan techniczny obiektów zabytkowych będących własnością prywatną i kościelno-wyznaniową,
- wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych,
- niedostateczne zaangażowanie społeczne w opiekę nad zabytkami,
- niedostatecznie rozwinięta edukacja na rzecz dziedzictwa kulturowego,
- nieprawidłowe modernizacje obiektów zabytkowych (prowadzone często bez wymaganych zezwoleń) powodujące czasem bezpowrotną utratę wartości historycznych i kulturowych,
- klęski żywiołowe.

8. Założenia programowe

8.1 Priorytety, kierunki działań i zadania gminnego programu opieki nad zabytkami

W poniższej tabeli przedstawiono przewidziane do realizacji działania w ramach wyznaczonych priorytetów.

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy		
Kierunki działań	Zadania	Monitoring realizacji działań
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	- Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością gminy w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru	- Kwota udzielonych dotacji (w zł)

	<p>zabytków;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Upowszechnianie bieżących informacji o aktualnie ogłaszanych terminach naboru wniosków, Programach Operacyjnych, programach MKiDN i innych możliwościach pozyskiwania środków na odnowę zabytków, skierowanych do właścicieli obiektów zabytkowych; - Prowadzenie i bieżąca aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków; - Stała współpraca samorządu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i Starostwem Powiatowym; - Udostępnienie strony internetowej miasta dla potrzeb działań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego; - Uczestnictwo w szkoleniach dotyczących kompetencji samorządów w zakresie ochrony zabytków; - Współpraca samorządu ze związkami wyznaniowymi, będącymi właścicielami i zarządcami zabytków sakralnych (kościół, cmentarze); 	<ul style="list-style-type: none"> - Liczba przedstawionych informacji - Liczba wniosków o wpis do GEZ - Liczba podjętych działań; Zakres współpracy - Liczba działań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego - Liczba odbytych szkoleń - Liczba podjętych działań; Zakres współpracy
<p>Podjęcie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Propagowanie idei społecznej opieki nad zabytkami; - Współdziałanie z organizatorami różnorodnych imprez i przedsięwzięć związanych z obchodami rocznic historycznych i wydarzeń szczególnie istotnych dla dziejów gminy; - Organizowanie miejskich konkursów historycznych, plastycznych i fotograficznych na temat obiektów zabytkowych w 	<ul style="list-style-type: none"> - Liczba podjętych działań - Liczba przeprowadzonych imprez i przedsięwzięć; Zakres współpracy - Liczba zorganizowanych konkursów

	gminie (placówki edukacyjne, instytucje kultury); - Wydawanie publikacji, folderów oraz wspieranie innych wydawnictw prezentujących środowisko kulturowe gminy.	- Liczba wydanych publikacji, folderów
--	--	--

Priorytet II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego		
Kierunki działań	Zadania	Monitoring realizacji działań
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	- Realizacja i kontrola zapisów dotyczących opieki i ochrony nad zabytkami, zawartych w Miejscowym Planie Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Zelów;	- Liczba wprowadzonych zmian w MPZP Gminy Zelów

Priorytet III: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości		
Kierunki działań	Zadania	Monitoring realizacji działań
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	- Udostępnienie i aktualizacja informacji o zabytkach gminy na stronie internetowej gminy w zakładce turystyka; - Bieżące zamieszczanie na stronie internetowej gminy dostępnych samorządowi informacji dot. możliwości pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych, ułatwiających właścicielom oraz zarządom obiektów zabytkowych terminowe i prawidłowe składanie stosownych wyników;	- Liczba publikacji o zabytkach - Liczba informacji umieszczonych na stronie internetowej gminy
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	- Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych; - Promocja wiedzy o regionie, w tym zabytkach Gminy Zelów podczas	- Liczba przeprowadzonych konkursów, wystaw itp. - Liczba działań promujących wiedzę o regionie

	<p>corocznych Dni Zelowa;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy; - Popularyzacja prac konserwatorskich i budowlanych zabytków, a także zagospodarowaniu obszarów oraz terenów cennych kulturowo, przyrodniczo i krajobrazowo; - Wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć edukacyjnych w szkołach prowadzonych przez Gminę Zelów; - Organizowanie zajęć terenowych powiązanych z poznawaniem krajobrazu kulturowego i miejsc związanych z historią; - Propagowanie idei społecznych, kwest na rzecz ratowania zabytkowych cmentarzy i pomników; 	<ul style="list-style-type: none"> - Liczba wydanych publikacji - Liczba rozpowszechnionych informacji - Liczba przeprowadzonych zajęć edukacyjnych - Liczba zorganizowanych zajęć terenowych - Liczba przeprowadzonych idei społecznych, kwest
<p>Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów uwzględnionych w Gminnej Ewidencji Zabytków (np. z zastosowaniem komputerowej bazy danych); 	<ul style="list-style-type: none"> - Liczba przeprowadzonych aktualizacji; Czy dodano/usunięto obiekt do/z GEZ
<p>Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej (m.in. za pomocą tablic informacyjnych) obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego gminy; 	<ul style="list-style-type: none"> - Liczba tablic informacyjnych obejmujących zasoby i wartości dziedzictwa

	<ul style="list-style-type: none"> - Opracowanie folderów prezentujących historię zabytków; - Promowanie gminy w Internecie; - Tworzenie przewodników, katalogów, informatorów o gminie. 	<ul style="list-style-type: none"> - Liczba wydanych folderów - Liczba podjętych działań - Liczba wydanych przewodników, katalogów, informatorów
--	---	---

9. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Zakłada się, że zadania określone w Programie będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- instrumentów finansowych - m.in. współfinansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;
- instrumentów koordynacji - m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- instrumentów społecznych - m.in. poprzez działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi;
- instrumentów kontrolnych - m.in. aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

10. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Zelów na lata 2022-2025, po pozytywnym zaopiniowaniu przez Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi, zostanie przedstawiony Radzie Miejskiej w Zelowie, w celu przyjęcia go Uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat. Co dwa lata Burmistrz Zelowa będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań programu i przedstawiał je Radzie Miejskiej w Zelowie (w roku 2023 i 2025). W roku 2025 rozpoczęte zostaną przygotowania do opracowania i przyjęcia w roku 2026 Gminnego Programu Opieki nad zabytkami na lata 2025-2028.

11. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania środków finansowych na zadania związane z ochroną i opieką nad zabytkami.

Najistotniejsze potencjalne źródła dofinansowania działań i zadań z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przedstawiono poniżej:

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

- Program „Ochrona zabytków”,
- Program „Ochrona zabytków archeologicznych”,
- Program „Kultura ludowa i tradycyjna”,
- Program „Wspieranie działań muzealnych”,
- Program „Miejsca pamięci i trwale upamiętnienia w kraju”,
- Program „Kultura dostępna”.

Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków

Środki finansowe z budżetu państwa, w części, której dysponentem jest wojewoda, przeznaczone na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na terenie województwa łódzkiego.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych – Fundusz Kościelny

Dotacje z Funduszu udzielane są na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej. Dotacje udzielane są na remonty i prace konserwatorskie zabytkowych obiektów sakralnych (w szczególności: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej).

Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony: <https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-kościelny>

Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnoprawnych

Dotacje udzielane są na likwidację barier architektonicznych (w tym w obiektach zabytkowych) oraz na organizację spotkań, imprez, ulgi w muzeach itp. Podmiotami uprawnionymi do otrzymywania środków są właściciele obiektu wymagającego likwidacji barier. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% wartości dla podmiotu, który nie jest przedsiębiorcą oraz do 30% wartości dla przedsiębiorcy.

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027

Celem programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego. Chodzi m.in. o działania na rzecz efektywnego, niskoemisyjnego systemu energetycznego i rozwoju odnawialnych źródeł energii, gospodarki przyjaznej środowisku i o obiegu zamkniętym, adaptacji do zmian klimatu, gospodarki wodno-ściekowej, zachowania bioróżnorodności, bezpiecznego i przyjaznego środowisku systemu transportowego, poprawy dostępu oraz zwiększenia odporności systemu ochrony zdrowia, a także wzmocnienia roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2021- 2027

Na dzień sporządzania programu perspektywa finansowa 2021-2027 nie jest jeszcze ściśle określona.

12. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Program będzie realizowany we współpracy z Domem Kultury w Zelowie, Biblioteką Publiczną Miasta i Gminy im. A. Mickiewicza w Zelowie, szkołami i placówkami oświatowymi prowadzonymi przez Gminę Zelów.

Nakłady finansowe związane z realizacją Programu związane są z:

- opracowaniem folderów prezentujących historię zabytków;
- wydawaniem i wspieraniem publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy;

- dofinansowaniem prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością gminy w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach ruchomych i nieruchomych.

13. Aneksy

13.1 Wykaz zabytków nieruchomych w Gminie Zelów wpisanych do Rejestru zabytków Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi wraz z ich syntetycznym opisem

Lp.	Zabytek	Forma własności	Sposób użytkowania	Nr i data wpisu do rejestru zabytków	Stan budowlany
1.	Kościół parafialny p.w. św. Teodora Męczennika w Kociszewie	Własność wyznaniowa	Obiekt sakralny, kultowy	162-IX-8 z 7.07.1948 oraz 58 z 21.07.1967	dobry
2.	Kościół parafialny p.w. św. Wawrzyńca i Tomasza w Łobudzicach	Własność kościelna	Obiekt sakralny, kultowy	165-IX-11 z 21.12.1946 oraz 176 z 26.05.1967 <i>KL.IV-680/11/67</i> z 26.05.1967	dobry
3.	Kościół parafialny p.w. Nawrócenia św. Pawła i Nawiedzenia NMP w Wygielzowie	Własność kościelna	Obiekt sakralny, kultowy	62 z 25.07.1967	dobry
4.	Dzwonnica przy kościele parafialnym w Wygielzowie	Własność kościelna	Obiekt sakralny, kultowy	442 z 25.07.1967	zaniedbany
5.	Kościół Ewangelicko-Reformowany (braci czeskich) w Zelowie	Własność kościelna	Obiekt sakralny, kultowy	431 z 21.07.1967 <i>KL.IV-680/136/67</i>	dobry
6.	Park dworski (leśny) w Woli Pszczołeckiej	Własność organizacji społecznych	Rekreacja i turystyka	376 z 10.11.1986	dobry
7.	Park dworski w Przeczni	Własność prywatna	Inne	342 z 16.03.1984 <i>KL.5340/19/86</i> z 16.03.1984	zaniedbany
8.	Dwór w Zespole dworskim w Krześlowie	Własność prywatna	Inne	370-IV-32 z 12.10.1946 oraz 59 z 21.07.1967 <i>KL.IV-680/127/67</i> z 31.05.1988	bardzo zły
9.	Lewa oficyna	Własność	Inne	427 z	bardzo zły

	w Zespole dworskim w Krześlowie	prywatna		21.07.1967 <i>KL.IV-</i> <i>680/128/67</i> <i>z 21.07.1967</i>	
10.	Park w Zespole dworskim w Krześlowie	Własność prywatna	Inne	304 z 31.08.1983 i z 14.07.1995 <i>KL.IV-</i> <i>5340/21/83</i>	zaniedbany
11.	Budynki folwarczne w Zespole dworskim w Krześlowie (spichrz, gorzelnia, magazyn gorzelni)	Własność prywatna	Inne	392 z 31.05.1988 <i>KL.IV-</i> <i>5340/13/88</i> <i>z 31.05.1988</i>	bardzo zły
12.	Szkoła w Pożdżenicach z pocz. XIX w.	Własność prywatna	Budynek mieszkalny	436 z 25.07.1967	dobry
13.	Wiatrak koźlak z XIX w. w Dąbrowie	Własność prywatna	Nie użytkowany	989-XV-4 z 26.03.1960 <i>KLIII-52/11/60</i> <i>z 26.03.1960</i>	dobry

13.2 Wykaz zabytków ruchomych w Gminie Zelów wpisanych do Rejestru zabytków Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi

Rejestr zabytków ruchomych				
Lp.	Miejscowość	Obiekt	Numer	Data wpisu
1.	Pożdżenice- wyposażenie Kościoła parafialnego pw. św. Kazimierza i Barbary	Ołtarz główny	KL.IV- 660/110/71	8 listopada 1971 r.
2.		Obraz ukrzyżowania z ołtarza głównego		
3.		Ołtarz boczny św. Franciszka		
4.		Obraz Stygmatyzacji św. Franciszka z ołtarza bocznego		
5.		Ołtarz boczny Matki Boskiej Różańcowej z ołtarza bocznego		
6.		Obraz ścięcia św. Barbary		
7.		Rzeźba Chrystusa Zmartwychwstałego		
8.		Rzeźba Chrystusa Ukrzyżowanego na tęczy		
9.		Krucyfiks		
10.		Krucyfiks		
11.		Ambona		
12.		Dwa relikwiarze		
13.		Monstrancja		
14.		Trybularz		
15.		Kociołek na wodę święconą		
16.		Łódka na kadzidła		
17.		Zamek żelazny w zakrystii		
18.	Wygietzów- wyposażenie Kościoła parafialnego pw. Nawiedzenia NMP i Nawrócenia św. Pawła	Ołtarz główny	KL.IV- 660/120/71	8 listopada 1971 r.
19.		Obraz Matki Boskiej w sukience metalowej z ołtarza głównego		
20.		Ołtarz boczny z obrazem św. Anny w górnej kondygnacji		
21.		Ołtarz boczny z obrazem św. Rocha w górnej kondygnacji		
22.		Obraz Matki Boskiej Częstochowskiej w sukienkach srebrnych		
23.		Obraz św. Rodziny		
24.		Obraz św. Antoniego		

25.		Obraz św. Zofii z córkami		
26.		Obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem		
27.		Krucyfiks na tęczy		
28.		Krucyfiks		
29.		Krzyż procesyjny		
30.		Serce gorejące umieszczone na zewn. prezbiterium		
31.		Relikwiarz		
32.		Ambona		
33.		Chrzcielnica		
34.		Drzwi ludowe		
35.		Cztery Ławki		
36.		Monstrancja wieżyczkowa		
37.		Kielich		
38.		Relikwiarz		
39.		Kropielniczka		
40.		Ornat fioletowy		
41.		Ornat czerwony		
42.		Ornat biały		
43.		Ornat żółty z białą kolumną		
44.		Ornat fioletowy z kolumną		
45.		Ornat zielony z kolumną białą		
46.		Ornat biały z kolumną haftowaną		
47.	Łobudzice - wyposażenie Kościoła parafialnego pw. św. Wawrzyńca i św. Tomasza	Ołtarz główny pw. Matki Boskiej	KL.IV-660/91/71	5 października 1971 r.
48.		Ołtarz boczny św. Wawrzyńca		
49.		Obraz św. Wawrzyńca z ołtarza bocznego		
50.		Obraz boczny Matki Boskiej Niepokalanej		
51.		Obraz błogosławionej Salomei		
52.		Krucyfiks z tęczy		
53.		Krucyfiks		
54.		Rzeźba św. Apostoła Mateusza		
55.		Rzeźba św. Apostoła Marka		
56.	Kociszew – Wyposażenie Kościoła parafialnego	Ołtarz główny pw. Matki Boskiej i św. Teodora	B/22/1-10	23 kwietnia 2007 r.
57.		Obraz św. Teodora		

58.	p.w. św. Teodora Męczennika	Tondo św. Józefa z Dzieciątkiem		
59.		Ołtarz boczny pw. św. Antoniego		
60.		Obraz św. Antoni Padewski		
61.		Ambona		
62.		Chrzcielnica		
63.		Rzeźba anioła		
64.		Świecznik wiszący		
65.		organy		
66.		Zelów – wyposażenie Kościoła Ewangelicko- Reformowanego (Braci Czeskich) w Zelowie		
67.	Parapet chóru muzycznego			
68.	Prospekt organowy			
69.	Chrzcielnica			
70.	Stół ołtarzowy			
71.	Drzwi wejściowe główne			
72.	Drzwi wejściowe boczne			
73.	Dekoracja stropu			
74.	Kielich klasycystyczny			
75.	Patera klasycystyczna			
76.	Dzban cynowy			
77.	Dzban srebrny			

13.3 Wykaz stanowisk archeologicznych w Gminie Zelów

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska na obszarze AZP	Nr stanowiska w miejscowości
1	Bocianicha	osada	72-50	4	1
2	Bocianicha	osada pucharów lejkowatych	72-50	14	2
3	Bocianicha	pradziejowy ślad osadniczy	72-50	15	3

4	Bocianicha	śląd osadniczy	72-50	16	4
5	Bujny Księżę	pradziejowe obozowisko	73-50	7	1
6	Bujny Szlacheckie Kolonia	pradziejowy ślad osadniczy	72-50	26	1
7	Bujny Szlacheckie	śląd osadniczy	72-50	27	1
8	Bujny Szlacheckie	osada	72-50	28	2
9	Bujny Szlacheckie	osada	72-50	29	3
10	Chajczyny	osada/śląd osadniczy	72-48	46	4
11	Chajczyny	śląd osadniczy/osada	72-48	47	5
12	Chajczyny	ślady osadnicze/osada	72-48	48	6
13	Chajczyny	śląd osadniczy/osada	72-48	49	7
14	Chajczyny	osada/śląd osadniczy	72-48	50	8
15	Chajczyny	osada	73-48	18	1
16	Chajczyny	osada/pradziejowy ślad osadniczy	73-48	19	2
17	Chajczyny	osada	73-48	20	3
18	Dąbrowa	osada	72-50	57	1
19	Emilianów	śląd osadniczy	73-48	21	1
20	Emilianów	łużycki ślad osadniczy	73-48	22	2
21	Faustynów	śląd osadniczy	74-48	46	1
22	Grabostów	osada	72-50	30	1
23	Ignaców Weronika	śląd osadniczy pucharów lejkowatych	72-49	6	1
24	Jamborek	osada	71-50	41	1
25	Jamborek	pradziejowy ślad osadniczy	71-50	42	2
26	Jamborek	pradziejowy ślad osadniczy	71-50	43	3
27	Jamborek	śląd osadniczy	71-50	44	4
28	Janów	pradziejowy ślad osadniczy	73-49	4	1
29	Jawor	łużyckie cmentarzysko	73-48	2	1

30	Jawor	łużycka osada	73-48	3	2
31	Jawor	osada	73-48	23	3
32	Jawor	pradziejowy ślad osadniczy	73-48	40	4
33	Jawor	osada	73-48	41	6
34	Jawor	osada kultury łużyckiej	73-48	42	7
35	Jawor	łużycka osada	73-48	43	8
36	Jawor	śląd osadniczy	73-48	44	5
37	Jawor	osada kultury łużyckiej / ślad osadniczy	73-48	59	9
38	Jawor	łużycki ślad osadniczy	73-48	60	10
39	Karczmy	osada	71-50	14	1
40	Karczmy	osada	71-50	15	2
41	Karczmy	osada	71-50	16	3
42	Karczmy	osada	71-50	17	4
43	Karczmy	pradziejowy ślad osadniczy/osada	71-50	18	5
44	Karczmy	osada	71-50	19	6
45	Karczmy	osada	71-50	20	7
46	Karczmy	osada	71-50	24	8
47	Karczmy	osada	71-50	25	9
48	Karczmy	pradziejowy ślad osadniczy	71-50	30	10
49	Karczmy	śląd osadniczy kultury pradziejowej	71-50	31	11
50	Karczmy	osada	71-50	32	12
51	Karczmy	pradziejowa osada	71-50	33	22
52	Karczmy	pradziejowy ślad osadniczy	71-50	34	13
53	Karczmy	pradziejowa osada	71-50	35	14
54	Karczmy	pradziejowa osada	71-50	36	15
55	Karczmy	pradziejowy ślad osadniczy	71-50	37	16

56	Karczmy	pradziejowy ślad osadniczy	71-50	38	17
57	Karczmy	osada ceramiki sznurowej	71-50	39	18
58	Karczmy	pradziejowy ślad osadniczy	71-50	40	19
59	Karczmy	osada	71-50	46	20
60	Karczmy	pradziejowy ślad osadniczy	71-50	47	21
61	Kociszew	osada	72-50	6	1
62	Kociszew	osada	72-50	7	2
63	Kociszew	osada	72-50	8	3
64	Kociszew	osada	72-50	9	4
65	Kociszew	osada	72-50	10	5
66	Kociszew	śląd osadniczy	72-50	11	6
67	Kociszew	osada	72-50	12	7
68	Kociszew	osada	72-50	13	8
69	Kociszew	śląd osadniczy	72-50	18	9
70	Kociszew	osada	72-50	19	10
71	Kociszew	osada	72-50	20	11
72	Kociszew	osada	72-50	21	12
73	Kociszew	pradziejowy ślad osadniczy	72-50	22	13
74	Kociszew	śląd osadniczy	72-50	23	14
75	Kociszew	osada	72-50	58	15
76	Kolonia Grabostów	osada	73-50	6	1
77	Kolonia Łęki	osada	73-49	7	1
78	Kolonia Przecznia	śląd osadniczy	73-48	45	1
79	Kolonia Przecznia	śląd osadniczy	73-48	46	2
80	Kolonia Przecznia	przeworski ślad osadniczy	73-48	52	3
81	Kolonia Przecznia	łużycki ślad osadniczy	73-48	53	4

82	Kolonia Przecznia	śląd osadniczy	73-48	54	5
83	Kolonia Sromutka	pradziejowy śląd osadniczy/osada	73-49	14	1
84	Kolonia Sromutka	śląd osadniczy	73-49	15	2
85	Kolonia Sromutka	pradziejowy śląd osadniczy	73-49	18	3
86	Kolonia Zalesie	śląd osadniczy	73-48	5	1
87	Kolonia Zalesie	śląd osadniczy	73-48	6	2
88	Kolonia Zalesie	śląd osadniczy	73-48	7	3
89	Kolonia Zalesie	osada	73-48	8	4
90	Kolonia Zalesie	pradziejowy śląd osadniczy/śląd osadniczy	73-48	9	5
91	Kolonia Zalesie	śląd osadniczy	73-48	47	6
92	Krześlów	dwór	73-49	17	1
93	Kurów	osada	73-49	8	1
94	Kuźnica	pradziejowa osada	71-50	3	1
95	Kuźnica	osada kultury pucharów lejkowatych	71-50	4	2
96	Kuźnica	pradziejowy śląd osadniczy	71-50	5	3
97	Kuźnica	osada	71-50	6	4
98	Kuźnica	osada	71-50	7	5
99	Łobudzice	osada	73-50	1	1
100	Łobudzice	pradziejowe obozowisko	73-50	8	2
101	Łobudzice	pradziejowe obozowisko	73-50	9	3
102	Łobudzice	pradziejowe obozowisko	73-50	10	4
103	Łobudzice	pradziejowe obozowisko	73-50	11	5
104	Pawłowa	pradziejowy śląd osadniczy	71-50	21	1
105	Pawłowa	pradziejowy śląd osadniczy	71-50	22	2
106	Pawłowa	pradziejowy śląd osadniczy	71-50	23	3
107	Pawłowa	pradziejowy śląd osadniczy	72-50	47	5

108	Pawłowa	osada ceramiki sznurowej	72-50	48	7
109	Pawłowa	pradziejowa osada	72-50	49	7
110	Pawłowa	pradziejowy ślad osadniczy	72-50	51	10
111	Pawłowa	osada	72-50	52	11
112	Pawłowa	osada	72-50	53	12
113	Pawłowa	osada	72-50	54	13
114	Pawłowa	osada	72-50	55	8
115	Pawłowa	pradziejowy ślad osadniczy/osada	72-50	56	9
116	Pawłowa	pradziejowa osada	72-50	60	4
117	Podlesie	osady	74-49	23	1
118	Podlesie	łużycka osada	74-49	24	2
119	Pożdżenice	świdzki ślad osadniczy	73-49	9	1
120	Rochówek	osada/pradziejowy ślad osadniczy	73-50	2	1
121	Rochówek	pradziejowy ślad osadniczy	73-50	3	2
122	Sromutka	pradziejowy ślad osadniczy	73-49	13	1
123	Sromutka	grodzisko	73-49	16	2
124	Stara Poczta	grodzisko	73-49	5	1
125	Stara Poczta	osada	73-49	6	2
126	Stara Wola	osada	73-49	10	1
127	Stara Wola	osada	73-49	11	2
128	Ugoda	osada	73-49	2	1
129	Ugoda	osad	73-49	3	2
130	Wola Pszczółeczka	pradziejowy ślad osadniczy/śląd osadniczy	74-48	4	10
131	Wola Pszczółeczka	pradziejowy ślad osadniczy	74-48	5	11
132	Wola Pszczółeczka	śląd osadniczy	74-48	6	12
133	Wola Pszczółeczka	śląd osadniczy	74-48	7	13

134	Wola Pszczółeczka	osada/pradziejowy ślad osadniczy	74-48	8	14
135	Wola Pszczółeczka	pradziejowy ślad osadniczy/osada	74-48	9	15
136	Wola Pszczółeczka	śląd osadniczy/pradziejowy ślad osadniczy	74-48	10	16
137	Wola Pszczółeczka	pradziejowy ślad osadniczy	74-48	11	17
138	Wola Pszczółeczka	osada	74-48	47	1
139	Wola Pszczółeczka	śląd osadniczy	74-48	48	2
140	Wola Pszczółeczka	osada	74-48	49	3
141	Wola Pszczółeczka	śląd osadniczy	74-48	50	4
142	Wola Pszczółeczka	pradziejowy ślad osadniczy	74-48	51	5
143	Wola Pszczółeczka	pradziejowy ślad osadniczy/śląd osadniczy	74-48	52	6
144	Wola Pszczółeczka	pradziejowy ślad osadniczy/śląd osadniczy	74-48	53	7
145	Wola Pszczółeczka	osada pucharów lejkowatych/śląd osadniczy	74-48	54	8
146	Wola Pszczółeczka	śląd osadniczy	74-48	55	9
147	Wola Pszczółeczka	pradziejowy ślad osadniczy	74-49	25	18
148	Wola Pszczółeczka	osada pucharów lejkowatych	74-49	26	19
149	Wola Pszczółeczka	pradziejowy ślad osadniczy	74-49	27	20
150	Wola Pszczółeczka	pradziejowy ślad osadniczy	74-49	28	21
151	Wola Pszczółeczka	osada	74-49	29	22
152	Wygiełzów	osada	73-48	10	1
153	Wygiełzów	śląd osadniczy/pradziejowy ślad osadniczy	73-48	11	2
154	Wygiełzów	osada	73-48	12	3
155	Wygiełzów	osada	73-48	13	4
156	Wygiełzów	osada	73-48	14	5
157	Wygiełzów	łużycka osada/osada	73-48	15	6
158	Wygiełzów	łużycki ślad osadniczy	73-48	16	7

159	Wygiełzów	osada	73-48	17	8
160	Wygiełzów	pradziejowy ślad osadniczy/ślad osadniczy	73-48	24	9
161	Wygiełzów	osada	73-48	25	10
162	Wygiełzów	ślad osadniczy/pradziejowy ślad osadniczy	73-48	26	11
163	Wygiełzów	osada	73-48	27	12
164	Wygiełzów	osada/łużycka osada	73-48	28	13
165	Wypychów	osada	73-49	1	1
166	Wypychów	pradziejowy ślad osadniczy	74-49	22	4
167	Zabłoty	pradziejowy ślad osadniczy	71-50	26	1
168	Zabłoty	osada	71-50	27	2
169	Zabłoty	osada	71-50	28	3
170	Zagłówki	osada	72-50	5	1
171	Zagłówki	pradziejowy ślad osadniczy	72-50	17	2
172	Zalesie	cmentarzysko łużyckie	73-48	1	1
173	Zalesie	osada	73-48	29	2
174	Zalesie	ślad osadniczy	73-48	30	3
175	Zalesie	osada	73-48	48	4
176	Zalesie	ślad osadniczy	73-48	49	5
177	Zalesie	osada	73-48	50	6
178	Zalesie	łużycki ślad osadniczy	73-48	51	7
179	Zelów	pradziejowy ślad osadniczy	72-49	3	2
180	Zelów	ślad osadniczy pucharów lejkowatych	72-49	4	3
181	Zelów	ślad osadniczy ceramiki sznurowej	72-49	20	1
182	Zelów	pradziejowy ślad osadniczy	73-49	12	2
183	Zelówek	osada	72-50	1	1
184	Zelówek	osada	72-50	2	2

185	Zelówek	osada	72-50	24	3
186	Zelówek	pradziejowy ślad osadniczy	72-50	25	4

13.4 Wykaz zabytków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Zelów

Gminna Ewidencja Zabytków					
Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Informacja o wpisie do rejestru zabytków	Nr karty ewidencyjnej
1.	Dąbrowa	Dom nr 30	Dąbrowa 26, 97-425 Zelów		3/1624
2.	Dąbrowa	Wiatrak koźlak	Dąbrowa 26, 97-425 Zelów	989-XV-4 z 26.03.1960 r. KL.III-52/11/60 z 26.03.1960 r.	4/1624

3.	Kolonia Grabostów	Dom nr 41	Kolonia Grabostów 41, 97-425 Żelów		5/1624
4.	Kociszew	Kościół parafialny p.w. św. Teodora Męczennika	Kociszew 97-425 Żelów	162-IX-8 z 7.07.1948 r. oraz 58 z 21.07.1967 r.	6/1624
5.	Kociszew	Plebania	Kociszew, 97-425 Żelów		7/1624
6.	Kociszew	Dom parafialny	Kociszew, 97-425 Żelów		8/1624
7.	Krześlów	Dwór w Zespole dworskim	Krześlów 1 97-425 Żelów	370-IV-32 z 12.10.1946 r. oraz 59 z 21.07.1967 r. KL.IV- 680/127/67 z 31.05.1988 r.	9/1624
8.	Krześlów	Lewa oficyna w Zespole dworskim	Krześlów 1 97-425 Żelów	427 z 21.07.1967 r. KL.IV- 680/128/67 z 21.07.1967 r.	10/1624
9.	Krześlów	Budynki folwarczne w Zespole dworskim w Krześlowie (spichrz, gorzelnia, magazyn gorzelni)	Krześlów 1 97-425 Żelów	392 z 31.05.1988 r. KL.IV- 5340/13/88 z 31.05.1988 r.	11/1624
10.	Krześlów	Park w Zespole dworskim	Krześlów 1 97-425 Żelów	304 z 31.08.1983 i z 14.07.1995 r. KL.IV- 5340/21/83	12/1624
11.	Łęki	Dwór	Łęki 29, 97-425 Żelów		13/1624
12.	Łobudzice	Kościół parafialny p.w. św. Wawrzyńca i Tomasza	Łobudzice 13, 97-425 Żelów	165-IX-11 z 21.12.1946 oraz 176 z 26.05.1967 r. KL.IV- 680/11/67 z 26.05.1967 r.	14/1624
13.	Łobudzice	Dzwonnica w zespole kościoła	Łobudzice 13, 97-425 Żelów		15/1624

		parafialnego			
14.	Łobudzice	Dom nr 45	Łobudzice 45, 97-425 Żelów		16/1624
15.	Poźdzenie	Kościół parafialny p.w. św. Kazimierza i Barbary	Poźdzenie 173, 97-425 Żelów		17/1624
16.	Poźdzenie	Dzwonnica przy kościele parafialnym	Poźdzenie 173, 97-425 Żelów		18/1624
17.	Poźdzenie	Szkoła w Poźdzenicach z pocz. XIX w.	Poźdzenie 176, 97-425 Żelów	436 z 25.07.1967 r. KL.IV-680/147/67	19/1624
18.	Przecznia	Oficyna w zespole dworskim	Przecznia 14, 97-425 Żelów		21/1624
19.	Przecznia	Park w zespole dworskim	Przecznia 14, 97-425 Żelów	342 z 16.03.1984 r. KL.IV-5340/8/84	22/1624
20.	Walewice	Dom Nr 37	Walewice 37, 97-425 Żelów		23/1624
21.	Wygiełzów	Kościół parafialny p.w. Nawrócenia św. Pawła i Nawiedzenia NMP	Wygiełzów 33, 97-425 Żelów	62 z 25.07.1967 r.	25/1624
22.	Wygiełzów	Dzwonnica przy kościele parafialnym	Wygiełzów 33, 97-425 Żelów	442 z 25.07.1967 r.	26/1624
23.	Wygiełzów	Dom nr 21	Wygiełzów 21, 97-425 Żelów		27/1624
24.	Wygiełzów	Dom nr 42	Wygiełzów 42, 97-425 Żelów		28/1624
25.	Żelów	Kościół Ewangelicko-Reformowany (braci czeskich)	ul. Sienkiewicza 14a, 97-425 Żelów	431 z 21.07.1967 r. KL.IV-680/136/67	29/1624
26.	Żelów	Dom nr 4	ul. Kilińskiego 4, 97-425 Żelów		30/1624
27.	Żelów	Dom nr 21b	ul. Kilińskiego 21b, 97-425 Żelów		31/1624
28.	Żelów	Dom nr 7	ul. Kościuszki 7, 97-425 Żelów		32/1624
29.	Żelów	Dom nr 10b	ul. Kościuszki 10b, 97-425 Żelów		33/1624
30.	Żelów	Dom nr 12	ul. Kościuszki		34/1624

			12, 97-425 Zelów		
31.	Zelów	Dom nr 37	ul. Kościuszki 37, 97-425 Zelów		35/1624
32.	Zelów	Dom nr 56	ul. Kościuszki 56, 97-425 Zelów		36/1624
33.	Zelów	Dom nr 87	ul. Kościuszki 87, 97-425 Zelów		37/1624
34.	Zelów	Dom nr 94	ul. Kościuszki 94, 97-425 Zelów		40/1624
35.	Zelów	Dom nr 2	Pl. Dąbrowskiego 2, 97-425 Zelów		42/1624
36.	Zelów	Dom nr 4a	Pl. Dąbrowskiego 4a, 97-425 Zelów		44/1624
37.	Zelów	Dom nr 7	Pl. Dąbrowskiego 7, 97-425 Zelów		45/1624
38.	Zelów	Dom nr 8	Pl. Dąbrowskiego 8, 97-425 Zelów		46/1624
39.	Zelów	Dom nr 11	Pl. Dąbrowskiego 11 97-425 Zelów		47/1624
40.	Zelów	Dom nr 12	Pl. Dąbrowskiego 12, 97-425 Zelów		48/1624
41.	Zelów	Dom nr 13	Pl. Dąbrowskiego 13 97-425 Zelów		49/1624
42.	Zelów	Kościół Chrześcijan Baptystów Zbór w Zelowie	ul. Sienkiewicza 8, 97-425 Zelów		50/1624
43.	Zelów	Dom nr 13	ul. Sienkiewicza 13, 97-425 Zelów		51/1624
44.	Zelów	Dom nr 17	ul. Sienkiewicza 17, 97-425 Zelów		52/1624
45.	Zelów	Dom nr 18	ul. Sienkiewicza 18, 97-425 Zelów		53/1624

46.	Zelów	Dom nr 25a	ul. Sienkiewicza 25a, 97-425 Zelów		54/1624
47.	Pszczółki	Kapliczka rzymsko-katolicka	Pszczółki		55/1624
48.	Zelów	Dom nr 1	ul. Piotrkowska 1, 97-425 Zelów		56/1624
49.	Wola Pszczółeczka	Dworek Myśliwski	Wola Pszczółeczka 49, 97-425 Zelów		57/1624
50.	Wola Pszczółeczka	Park dworski (leśny)	Wola Pszczółeczka 97-425 Zelów	376 z 10.11.1986 r. KL.IV-5340/19/86	58/1624
51.	Faustynów	Cmentarz ewangelicko - reformowany	Faustynów, teren leśny		59/1624
52.	Kociszew	Cmentarz rzymsko-katolicki	Kociszew		60/1624
53.	Łobudzice	Cmentarz rzymsko-katolicki	Łobudzice, przy trasie Zelów-Bełchatów		61/1624
54.	Pożdżenice	Cmentarz ewangelicki	Pożdżenice		62/1624
55.	Wygielzów	Cmentarz rzymsko-katolicki	Wygielzów, 97-425 Zelów		63/1624
56.	Zelów	Cmentarz rzymsko-katolicki	ul. Cmentarna, 97-425 Zelów		64/1624
57.	Zelów	Cmentarz Żydowski	ul. Leśna, 97-425 Zelów		65/1624
58.	Zelów	Cmentarz ewangelicko-reformowany	ul. Sienkiewicza 14, 97-425 Zelów		66/1624
59.	Zelów	Cmentarz ewang.-reform.	ul. Cmentarna 20, 97-425 Zelów		67/1624
60.	Bujny Księżę	układ przestrzenny (nierozpoznany)			68/1624
61.	Ignaców	układ przestrzenny - rzędówka			69/1624
62.	Kociszew	układ przestrzenny (nierozpoznany)			70/1624
63.	Kociszew	park dworski ob.	Kociszew 97-425 Zelów		71/1624

		przykościelny			
64.	Kurówek	układ przestrzenny - przysiółek			72/1624
65.	Łęki	park dworski	Łęki 29 97-425 Żelów		73/1624
66.	Łobudzice	układ przestrzenny (nierozpoznany)			74/1624
67.	Łobudzice	cmentarz rzym.-kat. (przykościelny nieczynny)	Łobudzice centrum wsi		75/1624
68.	Łobudzice Kolonia	park dworski (ob. przykościelne)			76/1624
69.	Pożdżenice	układ przestrzenny - wieś sznurowa			77/1624
70.	Wygielzów	układ przestrzenny (nierozpoznany)			78/1624
71.	Żelów	układ przestrzenny - miejski układ przestrzenny			79/1624
72.	Łobudzice Kolonia	zespół kościelny			270/1624
73.	Żelów	Husycki kamień pamiątkowy	plac kościelny ul. Sienkiewicza 14 97-425 Żelów		272/1624
74.	Pożdżenice	cmentarz rzym.-kat.			273/1624

Przewodniczący Rady Miejskiej w Żelowie

Sylwester Drozdowski

